

УВОД ЗА ДИСКУСИЈУ О ПЛАТФОРМИ

На Правном Универзитету у Београду делом новембра 1973. вођена је дискусија о платформи за X конгрес СКЈ.

Др Мирослав Печујлић

Време у коме је Платформа изашла, збивања о којима говори, која су иза нас, не представља ситне епизоде. То није време ситних поправки, већ далекосежних социјалних збивања. Историјски исход зависи веома много и од тога како ће се главне друштвене снаге ангажовати, која енергија ће се пробудити и како ће се она усмерити. Управо због тога, због важности тренутка, покушао бих да издвојим оно што је, како сам разумео основна теоријска порука, основно искуство које је резултат друштвеног развоја на коме се утемељује наша перспектива. Истовремено то значи да се издвоје и они моменти које Платформа описује као странпутице, као заблуде које су сметале правим одговорима на животна питања која нас муче. То је укратко један час јаснијег видика уназад и унапред, тренутак када прошло искуство треба да нам послужи као грађа за будућност.

I

Ако посматрамо главне линије развоја, куда је ишло југословенско друштво, кроз које заплете је пролазило, у овом документу су оцртане нарочито две линије историјског кретања. Једна се односи на *коренист материјални преображај*. Југословенско друштво је за три до четири деценије из темеља изменило свој лик, своју материјалну, технолошку основицу. Велике промене су сабијене у необично кратко време. Индустрија која је представљала свега 10% у југословенском производу, данас износи готово половину његове вредности; сељаштво које је чинило 80% становништва, данас је пало на 38%. То су промене које су се у високо-развијеним друштвима дешавале за више од једног века. Југословенско друштво које је после оружаног дела револуције пошло готово од ледине — са становишта материјално-технолошког развоја — стигло је данас на праг технички развијених земаља. Оно улази у круг крајње малог броја друштава која су смањила јаз између развијених и неразвијених. Оно се дакле, револуцијом пробило из кола неразвијених у савременост. Радничка класа, интелигенција, свет који ради у оквиру друштвеног сектора данас броји између четири и пет милиона становника. Дакле, створена је материјална и људска основица за кретање у будућност.

Друга линија промена односи се на стварање једног начина друштвеног живота који има свој властити лик, који нас је са далеке балканске периферије увео у центар историје. Својим револуционарним пројектом социјалистичког самоуправљања наше друштво истакло је једну нову алтернативу. У Платформи су критички осветљене и перипетије на том путу; заплети револуције која тече. Начин његовог формирања и развоја карактерише се нарочито двема особинама. Југословенска револуција је била врло широка, плебејска револуција која је у свој вртлог захватила најшире масе и та њена карактеристика ће дубоко утицати на цео каснији ток. Друго, то је било неразвијено друштво које није прошло кроз индустријску револуцију, није развило производне снаге. Историјски одговор на те велике животне проблеме нађен је у формули *државног социјализма*, концентracије свих овлашћења, управљања, у руке централизованог државног апарата који је био главна покретачка снага. У првом раздобљу то је револуционарни етатизам, употреба снажне власти ради остварења интереса и заштите плебејских маса, нарочито радничке класе. Међутим, касније се појављује и друго, бирократско лице. Управљање постаје професија, монопол, власт над радом, појављују се привилегије, снажан политички субјективизам који одлучује о свим питањима живота. Радници долазе у положај који има јаке карактеристике најамног односа према држави, што значи обнављање извесних елемената класне поделе рада. Велики историјски одговор на ту опасност, као и тежња да се пробуди енергија коју је централистички бирократизам почео да умртвљује, био је увођење *самоуправљања*, повезаног са слободнијим деловањем економских законитости, (робне производње). Самоуправљање је било други талас, наставак револуције; у порођајној кошуљници старе, почело је формирање језгра једне нове друштвене структуре. Долази до умањивања моћи централизованог државног апарата који је управљао целокупним животом, до напада на класну поделу рада у предузећима — на монопол управљања на једној страни, и пуко извршавање на другој. Развија се снажан покрет радничког самоуправљања који тежи да заснује један нов начин живота, нов продукциони однос.

Међутим, на том слободнијем друштвеном пољу, упоредо са децентрализацијом, јављају се и друге социјалне снаге, социјалне тенденције, које теже да усмере развој друштва у другом правцу. То социјално раскрыће везано је и са пробијањем југословенског друштва на један знатно виши ступањ индустријског развоја. Тако се у једном истом процесу јављају и нове материјалне и људске снаге као основица за развијање социјализма, као и нови кандидати за власт над људима. У Платформи су снажно оцртане те социјалне тенденције.

II

Једна линија садржана је у рестаурацији, обнављању бирократског монопола, али овога пута *децентрализованог бирократизма*. „Демонтирање” централизма није било праћено само премештањем економске моћи

у руке удружених произвођача, њихових заједничких организација, већ се јављала јака тенденција нових облика политичког монопола, њихово премештање.

Друго, јавља се једна нова економска моћ, *технократизам*, осамостаљене управљачке групе у индустријским предузећима и банкама, повезане са политичком моћи, које имају велику моћ у располагању друштвеним средствима. Тако се иза „паравана“ самоуправљања јавило јако самовлашће осамостаљених врхушки изван домета друштвене контроле и одговорности.

То је утицало да се у економском животу, у фактичком привредном систему, почињу јављати јаки елементи грађанског економског односа економски *либерализам*. Јавља се готово разорна конкуренција између предузећа, односи између предузећа (на бази профита), где крупна риба гута ситнију, и тим путем се врши интеграција, премоћ банака над привредом (капитал-однос) болна тачка је одсуство договора особито у енергетици, нафти, у односима базичне и сировинске индустрије где настају врло крупни поремећаји; ми ни данас немамо јединствен енергетски систем. Пољопривреда — то суво злато данас — извор хране и сировина је запуштен, земља се напушта а истовремено дајемо око 500 милиона долара годишње за увоз хране, пољопривредних сировина. Очито је било појава *затварања* тржишта у оквиру „националних економија“, са ривалским сукобима „капитала“, ослоњених на своје политичке центре. Укратко, то су били знаци једне *не рационалне организације друштвеног рада и управљања*, одсуство планирања, усмеравања. То је доводило до тога да се нерационално користи друштвено богатство, да се оно расипа, цури на много страна, да не постоји технолошка и економска повезаност.

Јављале су се и појаве *приватизације*, профитерства, преливања друштвене својине у групну, у приватне цепове, стотинама славина, јер није било довољно одговорног газдовања друштвеним средствима. Технократизам је значајно олако и неодговорно располагање друштвеним богатством, вишком рада, од стране осамостаљених врхова. Тако је почео да се формира неповољан однос између три сектора својине; средства у државној својини су износила 45% привреде 30%, а приватна 25%. Приватна средства на штедним рачунима грађана била су 4 пута већа него фондови свих предузећа заједно, што говори о неповољном односу снага. То је било социјално тле на коме су се јавиле растуће социјалне неједнакости, идеологије и норме понашања која су била у сукобу са социјалистичким. Социјалистичке норме су почеле да се топе у сукобу са малограђанским моралом. Продрла је идеологија *спонтаности*; социјализам ће се развијати кроз слободно и равноправно изражавање свих интереса иако је управо таква игра интереса ишла на штету, на рачун радних људи. Наравно, то не треба мешати са развијањем потреба, са тежњама за лепшим, материјално и духовно богатијим животом, са нормалним људским грчем да се боље реше egzистенцијални проблеми. Али ако нису отворени социјалистички канали, перспективе, ако се препушта само егонистичком инстинкту, тада наша традиционална борбеност — јер наши људи су научили да сами решавају своје животне проблеме, да не зависе од милости других — може добити облик приватистичке јагме. Чак и тада то није

идеал, то се прима са одбојношћу, нарочито у редовима оних произвођачких група које су у тој трци највише хендикепиране.

Важна последица тог тока била је, дакле, стварање неповољног односа социјалних, класних снага, и нарочито, неповољан положај појединих слојева радника (особито градских) у погледу дохотка, зарада, учешћа у култури, становању, запослености. С друге стране, долази до лаког богаћења извесних малограђанских слојева и њихове ирационалне потрошње. Ја не мислим да је радничка класа била суочена са неком контракласом, јер су то крајње различите и међусобне супротне групације, и јер оне нису постале оформљене. Али јављала се једна формација *повлашћених интереса*, тежња за њиховом превагом над произвођачким деловима друштва, „моћ удруженог не — рада”. То је било значајно померање у односу класних снага које се стихијно вршило, које је узрок многих тешкоћа и неефикасности друштвене организације. Те тенденције су се пробиле и у *политички живот друштва*. Један од главних поремећаја се састоји у томе што се власт под притиском *технократизма* и *либерализма*, удаљавала од потреба радних, производних делова друштва. Низ конкретних мера по својој социјалној садржини није ишао у њихову корист. Све то, а особито *малограђанска стихија*, и партикуларизам технократских и бирократских тенденција били су социјално залеђе на коме је никао снажан национализам, који је пресечен 21. седницом Председништва, снажном политичком интервенцијом. Наравно, национализам, због карактера југословенског друштва, се испољава у игри двеју сила. С једне стране, то су тежње за централистичким унитаризмом у коме би републике биле само провинције. С друге стране, то је јак сепаратизам који сматра да се може живети отсечен од других, сам за себе, који је слеп према заједничком интересу и који је такође запретио великом опасношћу. То су — како је у Платформи оцртано — два социјална корена национализма. Један су сукоби бирократских и технократских партикуларизама. С друге стране то су нарочито *малограђански слојеви* који су били *масовна војска национализма*. Либералистичке снаге у Савезу комуниста постојале су заробљеници те војске.

Продор тих притисака и тенденција и у партију, лежао је у основи појава идеолошке хетерогености, разводњавања, слабљења демократског централизма и акционе способности СК.

Очигледно је да су то биле опасне социјалне тенденције, да је у ју словенском друштву дошло — иако је нама као савременицима тешко да све то уопшtimo — до сукоба великих социјалних сила, социјалних борби, за правац развоја — карактер друштвених односа. На једној страни је заиста, све оно што представља *континуитет велике аутентичне, социјалистичке револуције*. — југословенски социјалистички, раднички самоуправни покрет. На другој страни, су снаге и тенденције које су одвлачиле на историјску странпутицу. Појаве „социјалног двовлашћа између самоуправљања и технобирократизма, тај однос снага који је настајао, био је узрок наше неефикасности, умањене способности за зреле одговоре који би решавале животне проблеме друштва.

III

Велика иницијатива Тита, Писмо, ХХI седници Председништва и низ значајних политичких догађаја били су снажан удар по тим тенденцијама, значили су њихов политички пораз. Као што је у ранијој фази био удар по *бироградском* централизму тако је ово био политички удар по тенденцијама технократске, грађанске, рестаурације.

Међутим, битно питање које Платформа поставља да се из *политичке прелази у дубљу економску и социјалну консолидацију*, да се још дубље загризе у узроке који су, као генератори који производе струју, изазивали неповољне токове. Реч је о узроцима који се налазе у дубини економског система, у *продукционим односима*, у односу *социјалних снага*, тако да су политичке промене карица у ланцу дубљих преображаја. Платформа у том погледу заиста значи велику обнову *циљева* социјализма путева и снага за њихово остварење. То је темељно пречишћавање наше стратегије, која треба да очува и даље развије нашу основну оријентацију и вредности: социјалистичко самоуправљање, несврстаност, и да пружи јаснију перспективу за решавање горућих животних проблема.

Свака револуција испуњава многе наде, али показује путеве којима се даље не може ако се отворе дубљи преображаји постојећег, ако се не лобије нови, снажан импулс. У Документу је садржано једно велико историјско искуство о оним неповољним токовима, о одступању које није водило социјалистичким циљевима, и истовремено једна јасна перспектива. У оквиру тих циљева истакао бих само два која се провлаче као црвена нит.

Прво, то је много одређеније становиште у погледу владајуће снаге друштва, конкретних путева којима се то у овој етапи може постићи. То је оно што називамо *класним приступом*, владајућом улогом радничке класе, удружених произвођача, у економском и политичком животу. То је основни критериј, мерило за све одлуке, од радне организације до федерације.

Друго, то је организација друштва заснована на развијенијем самоуправљању, самоуправна интеграција друштва. Она треба да обезбеди и технолошки напредак, јер смо почели и технолошки да заостајемо услед неповољних токова, и такво усмеравање развоја да плодови тог напретка иду у прилог радним људима. Устав пружа такву генералну пројекцију и Платформа преузима те основне моменте. Веома је тешко говорити о свим тим моментима, али изгледа да се ипак, са становишта пројекције, основних циљева, главне идеје усредсређују око даљег развоја *самоуправљања*, око схватања *економског живота* (продукционог односа), и око *схватања власти и државе*. То су три велика стуба, троугао где се изражава досадашње искуство и перспектива.

IV

У погледу самоуправне организације друштвеног рада и управљања, садржана је тежња да се заснује рационалнија организација у смислу развијенијег самоуправљања. Темељ на коме се израђује цео друштвени си-

стем, у свакој радној организацији, је основна организација удруженог рада. То је, дакле, аутономна радна јединица са непосредним самоуправљањем као својим живим набојем. Непосредно самоуправљање је њена битна претпоставка, јер то је животни оквир у коме се могу изразити аутентични интереси основног произвођачког састава. А само људи који су заинтересовани, који могу да утичу на главне одлуке које засецају у њихов живот, могу бити мотивирани да откривају све изворе продуктивности, да буду непрекидна покретачка снага, да изражавају сталну иницијативу, да њихово било непрекидно пулсира. Међутим, то је само једна страна медале. Другу њену страну представља обједињавање тих релативно самосталних радних јединица у јединствену, повезану целину. И овде се налазимо у једном тренутку, пред једним проблемом о који смо до деценију или више ломили зубе. То је прелаз од широке децентрализације, која је била карактеристична за прву фазу самоуправљања, у један целовитији систем самоуправљања који ће значити демократско обједињавање релативно самосталних делова у целину. И то у целину не само у оквиру једног предузећа, него самоуправљања у целини друштва. Начин на који Устав то формулише, а Платформа преузима, састоји се особито у тзв. самоуправном договарању, демократском уједињавању које није засновано на принципима хијерархијске надређености и подређености. Управо стога један од великих задатака критичне научне мисли је да истражује: а) стварну садржину тих односа који се договорима успостављају, и б) социјалне претпоставке које воде оживотворењу те идеје — економских, социјалних, организацијских, правних мера које то осигуравају. Други моменат се односи на економску садржину самоуправљања, нових односа, који се успостављају између радних организација, а нарочито на владање *проширеном репродукцијом*. То је можда и најсадржајнији део текста, иако такав суд предпоставља већу компетентност од моје. Но, следеће идеје су особито важне. Прво, то је одлучан захтев у погледу *економске основе* самоуправних организација. А то значи преокретање досадашњег односа који влада између привреде, на једној страни, и банака на другој. То је захтев да средствима владају привредне организације, а да банке буду у положају инструмента, функције удруженог рада, а не *обрнуто*. Реч је о томе да основне организације удруженог рада имају своју релативно самосталну економску основу, извесна неотуђива права — уставом подређена — у располагању дохотком, акумулацијом. И друго, да свака јединица влада резултатима свога рада, да јој се она не могу отуђити, и истовремено да се та средства уједињавају, да се концентришу на најпроизводније тачке, да не буду кметски везана за изоловане радне парцеле, дакле, да не буду распршена. Јер без њиховог уједињавања, концентрације, нема могућности већих привредних, технолошких, материјалних подухвата, што је закон савременог развоја. Кључно питање је ко влада тим заједничким средствима, темељ чије економске моћи су она? То су огромна средства када се уједињавају. Али ко њима влада, чију друштвену моћ она стварају, да ли моћ државног апарата, или осамостаљених врхова у индустријским гигантима и банкама. Како да се избегне опасност да се односи између колектива заснивају на својинским правима

који би један колектив подређивали другоме? Сада се јавља, да наведем само једну илустрацију, уједињавање богатог *трговинског предузећа*, „богатог ујака“, са сиромашном *привредном* организацијом. Тим споразумом могу се у привредној организацији преко ноћи изразито повећати плате, може се извршити готово њен откуп. Трговинско предузеће наступа са новом уставном фасадом, оно је „извршило реорганизацију“ према Уставнам амандманима и може изгледати као да су уједињена производња и трговина, а да ствари дубе на глави и да дугорочно посматрано нису решене. То су велики проблеми, велике реалне тешкоће: како постићи и концентрацију и то да она иде у прилог света произвођача, да он њоме влада. Платформа даје одређене одговоре, као нормативне претпоставке. Само бих још пар речи рекао о једној општој теми која се односи на исправљање једне заблуде о *односу између економије социјализма и самоуправљања*, заблуда о *економији социјализма*, да најкраће кажем. И то на основу болних искустава, јер су се у историји социјализма два пута опеделе руке. Ту је веома јасно сазнање о заблудама *биро-кратског социјализма*, о његовој илузији да одмах може да успостави комплетно нову организацију друштва која потпуно *заменује* економске законитости, робну производњу и тржиште, које се избацују из живота. Ово становиште је суштински конзервативно, не само због тога што раба бирократску самовољу, већ због тога што везује руке снагама историјског напретка, великој људској иницијативи. Друштво није тесто које се волунтаристички може месити. С друге стране, то је тешка заблуда тзв. „тржишног социјализма“, заблуда да се из окова државне или бирократске интервенције може пробити искључиво путем слободног деловања тржишта, тржишне стихије. То је либералистичка идеологија самотока: дајте само више робе, новца и социјализам ће се аутоматски сам од себе развијати, разграђивати. Кроз искуство формирало се зрелије сазнање да се економске категорије (законитости) нити могу одбацити, нити просто преузети као такве. Тај велики материјални апарат живота друштва не може ни покрећом руке одбацити, нити преузети онакав какав је формиран. Све то — производња, њене сврхе, подела рада, начин интеграције, акумулација и владање њоме, планирање итд. мора се подвргнути великим преображајима изнутра. И то нас доводи до главног питања: како *формирати социјалну снагу* која ће бити у стању да влада економским животом, тржиштем, да га усмерава према потребама света рада, знања, да извлачи ону капиталистичку жаоку коју робна производња садржи све док се историјски не превлада. Један од одговора на то је у *планирању*. Овог пута се о планирању говори одлучнијим и одређенијим језиком него до сада. Јер је то била занемарена страна нашег друштвеног живота. Али сматрам да је неопходно још неке значајне кораке предузети да се брже искаже друштвена снага која ефикасно влада државом и тржиштем, која је способна да их усмерава у свом историјском и дневном интересу.

На том тешком и дугом путу освајања друштвене хегемоније радничке класе одлучујућа карика је *овладавање вишком рада*. Ко влада ви-

ишом рада влада друштвом. То је истовремено и пут до једне битне рационалније организације друштвеног рада и управљања. Рационалније у дво-струком смислу. Прво, реч је о формирању организације која ће бити способна да на рационалнији начин ствара и употребљава друштвено богатство. Оно се сада, као што претходна анализа показује, веома нерационално користи, расипа кроз стотине „рупа“. И друго, то је организација која има довољно моћи да плодови тог великог напретка иду у корист произвођача. Јер иако је револуција за наше друштво истовремено била историјска опруга која нас је из кола неразвијених извела у савременост, ми нисмо „партија индустријског развоја“. Наш историјски мандат је да тај развој има социјалистички карактер.

Устав, Платформа садрже једну пројекцију која, од основних организација удруженог рада, преко самоуправног споразумевања, до делегатског система, представља необично значајан корак у том правцу. Али постоји још једна *битна социјална претпоставка да та решења оживе*, да добију пуну садржину. Она се може сажети у једној „формули“ — то је питање *друштвене организације* за владање проширеном репродукцијом (вишком рада, друштвеним богатством), организације која би све више стицала битно произвођачке атрибуте. У нашим околностима то значи да самоуправљање мора изаћи из уских оквира фабричких зидова, мора постајати опште-друштвена организација. А то укључује, поред осталог, и то да оно развија и властиту организацију која полази од произвођача, који се *непосредно* удружују. Или ће самоуправљање постојати у друштвеној целини или не може бити владајућа снага. Један могућан пут је да објективне целине друштвеног рада формирају своја произвођачка представништва, као ширу ванскупштинску базу система. *Таква могућност је данас пружена уставним амандманима који омогућавају да то не буду скупови технократа, већ израз самоуправно организованих колективитета, израз организованог рада и знања.* Ова произвођачка представништва би битно утицала на усмеравање развоја производње сагласно првенственим циљевима произвођачима. Она би имала битан утицај на *инвестиционе функције*. На основу заједничких развијених програма — на темељу заједничких интереса и научних сазнања о развоју технологије — усмеравала би се друштвена средства ка најпроизводнијим тачкама. Ти заједнички програми развоја истовремено битно утичу и на начин употребе финансијских средстава, крвоток акумулације, на употребу банкарских и кредитних средстава. То би олакшало преокретање садашњег стања, омогућило би да „зајмовни односи“, банкарски кредити („капитал“) буду у функцији, у „служби“ заједничких планских програма, непосредних производних веза. А то би значило да се акумулација креће под контролом произвођача удруженим непосредним везама, у процесу рада и планским пројекцијама. Јер док год су „улагачи“ међусобно, атомизирани, одељени, расцепкани, они не могу управљати банкама, које онда објективно постају агенси, „капитал-односа“. Друга функција је *кадровска*, израда програма запослености, кретања радне снаге, предвиђања потребних кадрова, нужних преквалификација итд. Јер брзе технолошке промене су данас поставе саставни део живота. Сваких неколико година ће се мењати односи из-

међу грана, професија, између сектора који припадају прошлости и оних којима припада будућност. Морамо имати институције које воде систематску бригу о програму развоја, „тржишту радне снаге“, нужним преквалификацијама. *Јер људи не смеју да деле судбину застарелих машина.* Избацивање застарелих машина не сме да значи и избацивање људи на улицу. Иначе ће настајати нерешиви и експлозивни социјални конфликти који ће успорити раст производне моћи друштва, и бити најкраћи пут назад у свемоћ административног поретка. Кинези имају веома поучну пословицу: *даш ли неком рибу нахранићеш га једанпут, научиш ли га рибарити храниће се читав живот.* Треће, развијање такве произвођачке организације, њеног утицаја на државу, тржиште, битан је предуслов за повећање *друштвене продуктивности и њен правичнији социјалистички распоред.* То је важан предуслов да се више производи, боље расподељује производ, и да се даје нов облик људским односима. Где су највеће резерве наше укупне продуктивности, извори чије активирање морамо постићи? Јер осетније повећање доходака — а ниске зарде су наша главна боља — не може се у већим размерама постићи прерасподелом, већ значајним повећањем укупне друштвене продуктивности. А то значи активирањем свих неискоришћених потенцијала, „затварањем рупа“ кроз које истиче друштвено богатство. А то се не своди само на напоре појединачних колектива, већ на заједничко програмирање, повезивање прерађивачких грана и извора сировина итд. — укратко на бољу комбинацију друштвених радова, друштвених производних снага. Јер један од главних извора застоја у продуктивности је низак ступањ повезаности технолошке и економске интеграције. Масовно активирање умртвљених потенцијала није изводиво ако се не успостави *непосредна веза између повећања друштвене продуктивности и повећања произвођачких, првенствено радничких доходака.* Јер главно питање је на крају ипак: коме иду плодови тог удруженог људског напора. Искуство нас је поучило да резултати могу да иду повлашћеним, шпекулантским, посредничким групацијама, које присвајају друштвени резултат. Савез комуниста мора да буде *на челу великог произвођачког покрета за откривање друштвених потенцијала и доследно спровођење принципа да повећање друштвене продуктивности непосредно повлачи повећање радничких, произвођачких услова живота.* Привредни систем мора се тако изграђивати да то омогућује на сасвим конкретан начин. То једно време значи и потискивање оних интереса који су препрека томе, који су „заробили друштвене резерве“, који су противни рационалној организацији рада јер је она у сукобу са њиховим ужим интересом, оквиром у којем могу одржати моћ.

Четврто, таква произвођачка организација је један од великих ин струмената, путева планирања, *социјалистичког усмеравања* робне производње, тржишта које ће постепено превађавати антагонистичку конкуренцију, тржиште капитала и радне снаге — извлачити из њега капиталистичку жаоку, коју оно неизбежно има ако није социјалистички усмеравано. Тај истински проблем о који дуго ломимо зубе нисмо још решили. Заједнички интерес произвођача не може се изразити ни кроз стихију тржишта, ни кроз бирократизовану административну интервенцију. Он се не може изразити ни кроз десетине хиљада малих, неповезаних и међусобно беспо-

штедно-конкурентских предузећа, која из дана у дан управо траже административну арбитражу и својим рукама граде и одржавају њену моћ. Поново се показује колико је то део једног ширег проблема интеграције наше заједнице у раду. Ми смо разорили централизовану административну интеграцију (управљање преко министарства), препречили смо пут техно-краско-капиталистичкој где већа економска риба гута ситну. Али проблем технолошке интеграције и економског промета која ће бити заснована на новој, самоуправној основи, нисмо још на задовољавајући начин решили. Без усмеравања, интеграције, повезивања произвоачких асоцијација не можемо са успехом савладати изазов техничког напретка.

V

Други моменат који се односи на стратегијске циљеве односи се на *политичку организацију друштва*. Можда је један од највећих недостатака у периоду иза нас била тенденција *либерализма*, осамостаљеност политике која није била чврсто укорењена у својој произвоачкој бази, нити је она имала на њу пресудан утицај. Политички фактор у зависности од свог односа према бази може да испољава веома различито понашање. Он може да буде истински тумач интереса, потреба радног света, инструмент једне истинске револуционарне политике. Међутим, ако је политичка власт осамостаљена, тада њени делови могу егзистирати као зубати представници уских парцијалних-групних, не борити се за међусобно усклађивање. Одлучна намера да се томе посеку корени је увођење *делегатског система*. И то је једна од кључних тачака у политичком животу; то је хтење да политика израста из мреже радних организација, самоуправљања, да се тешње повеже политичко одлучивање и радни процес, да радни људи буду непосредно представљени у главним економским и другим одлукама. Дакле, то је настојање да скупштине буду једна снажна полуга у уједињавању произвоача, формирању њиховог заједничког интереса. То је дакле, тежња за једном радном, произвоачком, а не политикантском методом.

Међутим, и на овом пољу се показује важност снажне самоуправне организације и водеће улоге комунистичке авангарде. Без тога и делегатски систем је изложен опасности да се претвори у продужену руку у фабрикама *осамостаљене* политичке силе која се технократизује или бијократизује.

Друга димензија политичког организовања коју Платформа посебно наглашава састоји се у карактеру федерације, који произилази из природе нашег националног ткива и који треба да обезбеди равноправно учешће република у одлучивању, у располагању резултатима рада и њиховом уједињавању. Сви ти елементи одлучивања, они који треба да уведу још дубљу равноправност су познати. Но, обезбеђивање самосталности али и чврстог јединства република и покрајина није могуће *искључиво* на тлу државности. Оно није могуће *само* на бази расподеле овлашћења између федерације, република, покрајина, што је битна димензија. Поред тога,

још један од најдубљих темеља јединства, а истовремено и оне самосталности која припада националним колективитетима, може да буде постигнут ако се оно ствара и у заједници рада која хиљадама нити повезује свет произвођача, њихов заједнички интерес. Она такође не дозвољава њихово претварање у економије као затворене тврђаве које су у међусобним сукобима. Али то истовремено претпоставља и борбу за сувереност произвођача у свим деловима повезаних целина, борбу за то да ни један део, ни једна област рада није изложена економској дискриминацији, преливању средстава. Наша формула мора да буде: интеграција плус самоуправљање, плус равноправност. То је само друга страна повезивања које није утемељено на принудним, административно-хијерархијским везама, које чува и самосвојност и обезбеђује чврсто јединство.

VI

У Платформи је покренута још једна врло значајна тема, то је *основна људска (класна) снага која социјализам на својим плећима носи*. Ко су прави носиоци поретка и историјске перспективе, који обезбеђују не само материјални напредак него и праведније, бескласно социјалистичко друштво, ослобођење рада? Ко треба да влада друштвеним пољем социјализма, чије потребе он првенствено испуњава, чије идеале следи? Да ли је то радничка класа, или та улога прелази на друге социјалне групе? Наравно, одговор је и раније био јесан, постојало је заклињање на *владајућу улогу радничке класе*. Али истовремено постојале су и тенденције њеног оспоравања и кретање ка стварно надмоћном положају других социјалних група, у протеклом периоду. Нарочито су извршена била два вида *теоријског* оспоравања улоге радничке класе. Једно је оно које радничку класу сужава, искључиво на мануелни, физички рад. А ако је само то радничка класа, онда је неопходан вечити патронат елите, представника. Тада су прави ковачи материјалног напретка друге социјалне снаге, оне поседују она својства која та људска маса (радници) доклегод постоји принципијелно нема. То је идеологија вечитог туторства. Друга крајност је она која говори о томе да смо сви већ формирана радничка класа, бришу се све постојеће разлике између слојева, сви интереси се проглашавају једнаким. То је такође фикција која постоји у мислима а не у стварности и олакшава надмоћ ужих група. Платформа даје једну ширу формулу, која је и реална и која истовремено отвара историјску перспективу. Она говори о радничкој класи и другим социјалним групама које се интегрирају са њом на бази друштвене својине, продукционих односа самоуправљања. Који слојеви чине радничку класу зависи од тога у ком су продукцијом односу, од тог а колико је самоуправљање заиста развијено у стварном животу. Управо, стога ми бисмо у том погледу морали да будемо више него досада окренути животу. Ако без предрасуда гледамо у живот, онда ћемо приметити да су у нашем друштву, а то карактерише историју социјализма уопште, постојале осцилације у друштвеним токовима. У једном периоду друштвени токови су водили ка битно већем зближавању радника (нарочито квалификованих) и техничке, и других делова интелиген-

ције. Бивали су све приближнији основи њиховог живота, начину живота, од расподеле према раду, па до других елемената продуктивних односа. То је везано за пробој самоуправљања и запоста је представљало нову друштвену мрежу која је бројним нитима почела да везује друштвене групације. Затим, струја мења правац. Последње године су биле сведочанство једне тенденције одвајања, одсецања радника од других друштвених група, успостављања повлашћених друштвених група — тако да је редован доходак за једне био све што имају, за друге само „депарац“ док је главни извор лежао у преливању туђег рада. Стога су се појављивале изразитије разлике у начину живота, потрошњи, обнављање извесних класних разлика. Радничка класа се тада сужава објективно, по начину живота, односно заустављају се процеси интеграције са другим социјалним групама. То је последица свих оних процеса о којима је било речи. Тако да се одговор на питање ко чини радничку класу, која је стварно главна социјална снага, ко су њени савезници, не може дати само вербално, из главе, без ослонаца на стварне друштвене односе. А то нису академска већ веома практична питања. Чије потребе социјализам првенствено испуњава, да ли се креће ка обнављању класних разлика, што је стална тенденција у њему докле год траје та велика прелазна епоха, или се оне из генерације у генерацију сужавају? На основу таквог истраживања показује се на којим тачкама у економском, социјалном и политичком животу треба интервенисати да би се пресецало обнављање класних разлика, зближавали људи у радном процесу и ширио састав радничке класе, те она заиста постајала владајућа снага. То нису платонске теме резервисане за љубитеље класификација, већ веома питање стратегије, наше везе са земљом. Када се преведе на политички језик то је питање: ко је наша главна снага у животним токовима, ослонац, колико је широк, ко су савезници, ко противници, ко су носиоци историјске перспективе? Ако наставимо са превођењем на језик свакодневног живота то су питања: чије потребе, интересе испуњава наш економски и политички систем, и да ли је то добро одмерено? Ко ме иду плодови материјалног напретка и да ли је то примерено односима у социјализму? Ко сноси терет стабилизације, кога стимулишемо, а кога потишћујемо. Каква је природа и оквир социјалних разлика, да ли је разуман однос између појединих делова класе, њених организатора, политичких представника, духовних снага?

VII

Платформа инсистира на *значајној улози Савеза комуниста*. Живимо у времену које захтева необично снажну партију. Захтев за снажном партијом није због тога да би она владала друштвом, већ да би стала на чело великог покрета за самоуправни социјализам, за повећану друштвену продуктивност, зато да њени плодови иду радним људима. Таква водећа улога Савеза комуниста захтева и развијену теоријску способност, развијену марксистичку теорију. Развијање марксизма стога није школско питање, то је темељно питање комунистичког покрета. У улози комунистичке авангарде партија се може очувати само ако је органски повезана са сво

јом социјалном основом. базом која врши стални утицај на њу, и ако има развијену марксистичку теорију, револуционарну оријентацију и акционо јединство. Лењин је рекао: без револуционарне теорије нема револуционарне партије. Без те способности да се види даље са становишта целине покрета радничке класе, да се прозру објективне противуречности и наћу излази, пруже одговори, организација би се губила у вртлогу великих догађаја и ситних интереса. Наша средина, *комунисти на универзитету* морају све снаге посветити том захтеву за обновом марксизма, теоријским стваралаштвом, окупљањем духовних снага. За раднички покрет духовно стваралаштво, критичко истраживање у оквиру социјализма, не представљају луксуз већ животну потребу. Жива стварност, освајање новог друштва стално намеће тешка питања на која нема унапред готових одговора. У тешкоћама освајања непознатог, нове земље, које је саставни део ослобађања рада, класе, садржан је у ствари најдубљи смисао и неопходност ангажованости и самосталности духовног стваралаштва. Научна мисао није слободно лебдећа мисао одвојена од битног утицаја класног покрета, али није ни само образлагање текућих мера.

Најзад, обнова марксизма, марксистичке оријентације у свим наукама основно је питање нашег односа према младим генерацијама, њиховој друштвеној улози. Можда је сувишно рећи да историјски исход није решен у том смислу да се кренуло добрим путем и да ће ствари саме стићи тамо где треба, у том смислу да постоји већ изграђено самоуправно друштво и само неке мање слабости у њему. На сцени су као што смо видели биле различите социјалне и политичке тенденције, иако неједнаке снаге. Младе генерације интелектуалаца и радника не налазе се у ситуацији да просто примају у наслеђе већ завршену зграду у којој ће само наставити исти живот. Та отвореност чини их могућим субјектима властите судбине. А с друге стране, ни друштвени напредак се не може постићи без снажног активизма младих генерација, нове енергије. Старије генерације дале су огроман историјски обол: социјализам, самоуправљање, несврстаност, учинио је ову земљу историјским субјектом, увело је са периферије у центар историје. Ту је квасац даљег кретања. Ради се о континуитету револуције. Истинско марксистичко образовање, оријентације, вредности, јесу један од мостова преко кога се младе генерације повезују са револуционарним покретом југословенског радничког самоуправљања. Стога захтев за марксистичким образовањем није неки дуг политици. На коцки је много више: да ли се интелигенција формира за самоуправни социјализам, као део класе. На коју страну ће падати њен тег, којој социјалној снази ће она давати снагу? Наш је задатак васпитача, који и сами треба стално да се васпитавају, да се пруже тим младим људима умни путокази, како би они на свој начин дошли до тога да у покрет укључе своју енергију.

Развој марксизма, наш велики задатак, најтежње је, дакле повезан са борбом за развој југословенског социјалистичког друштва. Не ради се само о томе како ћемо само више знати, већ како ћемо живети. Људски живот не постаје достојан сам од себе, ако га таквим стално не чинимо. како ће се Платформа — која такву пројекцију пружа — оживстворити зависи и од нашег ангажовања.

Др Момчило Курдулија

Хтео бих да кажем једну прегршт речи о оном поглављу Платформе који се тиче идејне улоге и идејне борбе комуниста у области образовања. Платформа, наиме, вели да је борба коју у овој области комунисти морају да воде марксистичка идејност у целом васпитно-образовном процесу и да је идејна основа свих наших програма и васпитних садржаја дијалектичко-материјалистички поглед на свет и, у вези са тим, овладавање марксистичком методом анализе друштва и спознаје законитости основних друштвених токова. О томе би се могло веома много говорити. Чак бих и сам стоструко имао више шта да кажем од онога што ћу казати. Поштујући, међутим, време које ми стоји на располагању задржаћу се, непосредно или посредно, само на неким од аспеката ове проблематике, остављајући за другу прилику да обухватније и рељефније изнесем своје мишљење и искажем неке од судова које понирање у суштину ствари намеће.

Ово не искључује могућност да се и парцијално излагање стави у шири контекст. То, дабоме, није нужно, али није ни некорисно. Отуда ћу учинити неколико напомена за које ми се чини да су вредне пажње.

Револуционарни токови у нас имају — почевши од 1941. на овамо — свој континуитет у развоју. Ја ћу у том погледу додирнути једну малу серију факата, иако би свако ко је кадар да спозна истину и да је не искривљену презентира многоао навести пирамидалну серију чињеница које представљају неопозиво сведочанство и које снагом свог постојања намећу закључак о континуативности нашег ратног и поратног развоја. Ту су народни одбори, стицање друштвене својине, обрачун са стаљинистичким догматизмом, раднички савети, врло буран процес привредног развоја, веома брза и темељита промена социјалне структуре становништва, обим и састав образовања (данас, на пример, преко 25 од сто грађана има образовање веће од осмогодишњег), неприкосновен унутрашњи развој, ванблоковска спољна политика, самоуправљање, уставни амандмани, нацрти нових устава и др. Управо је то оно што је непрекидно изазивало, што изазива и што ће — ако је судити по искуству, као мерилу које најмање подлеже сумњи — изазвати отпор и страх од догматско-технократских снага и класног непријатеља, па наравно, и код либерала и националиста као њихових органских продуката.

Дијалектика живота показује да су револуционарни, самоуправни токови овог друштва такви да имају шансу да се изразе аутентично; да се један део крајњих циљева прелазног периода реализира у нашем времену, у нашим условима и нашим могућностима. Мени се чини да се сав задатак управо и састоји у томе да у оквиру тих детерминантни препознајемо себе, одредимо себе мисаоно и акционо и за данас и, пре свега, за

сутра. Отуда нам је неопходна револуционарна теорија и мисаоно удубљивање у налог времена. Али нам је исто тако потребна и револуционарна пракса. Познато је како је марксизам гледао и како треба гледати на праксу као подлогу за теорију која своју вредност верифицира кроз праксу. Теорија има историјску шансу и част да се вине до фабричких хала и да ту нађе своју конфирмацију заснивајући са праксом корелативан однос који ће једино бити кадар да одведе жељеном резултату. Фабричка је хала, дакле, узвишење коме научна мисао треба да тежи; мре-стиаиште које даје нове, животворније импулсе у историјском кретању радничке класе у превазилажењу оне њене — иначе, од класног друштва наметнуте — функције која се исцрпљује у стварању вишка вредности. Није, нажалост, мали број писаца из области друштвених наука — а пре свега из области социологије и филозофије — којима је туђа пракса (наравно, обрађена и интерпретирана на начин који одговара потребама одребене друштвено-економске формације) далеко више позната него наша. Ово је последица најмање две околности, бескрајно је лакше прешивати него истраживати и уз добре услове на страни боравити.

Прелазни период није — нарочито у својој почетној фази — безконфликтан и то не треба посебно доказивати. Оно на шта стално ваља указивати и што мора бити предмет врло брижљивих проучавања су препреке које стоје на путу ослобођења људске личности. Те Сциле и Харибде нису само оне које су наслеђе прошлости и делатности реакционарних снага које до бићу своје егзистенције, настоје да блокирају или успоре процесе који су контрарни њиховим хегемонистичким интересима, већ и оне које раба сам развитака. Чворишта су, дакле, крајње сложена и њихово благовремено и адекватно размрсивање захтева особити напор. Свака олакост ту нуди веома опасне замке. Либерализам је за то довољан сведок. Додуше, оно чега ми, вероватно, још увек нисмо до краја свесни односи се на домаћаје и дубине присуства либерализма.

Дугогодишња владавина тзв. либералног социјализма упрљала је и дифамирала радничку самоуправу, јер је под ову — намерно, сумње нема — потурала фалш самоуправљање и омогућила асоцијални развој чији су плодови уткани у сва она збивања и све оне манифестације о којима Писмо говори и због којих је до Писма морало доћи. Овде, међутим, треба нагласити да није дошло до дисконтинуитета у нашој револуционарној активности, иако је она јењавала, јер је непрекидно и систематски била онемогућавана у свим доменима друштвеног живота. Ово ваља подвући и због тога што између те активности и револуционарног хтења Писма и Платформе постоји органска веза и што је та природна целина негација и тотална антитеза несамоуправном курсу.

Платформа, између осталог, јасно указује на сву оправданост наших напора за биће демократије као радничке самоуправе и нужност непомирљиве борбе против либертерног социјализма. Наша револуција је и сувише самоникла, дубока и хуманистички опредељена да би у недоглед могла да трпи оне токове који су објективно предсобље њене смрти. Њени су животни сокови подобни да одоле свим налетима контрареволуције и да неоодољиво крче пут којим људска нога још није крчила.

Младе генерације бакљу револуције настављају, а на бојишту се рељефно јасно показује ко је ко и где је ко. Револуција је враћање човеку његове отуђене личности, процес у коме се племенито ткиво искључиво раба сталним претварањем речи у дела чији су вредносни параметри плодови које даје.

Либерализам као плод отуђеног вишка рада (и не само вишка рада) неминовно је окренут против реинтеграције људске личности, јер је она у нераскидивој вези са укидањем отуђења. Отуда је либерализам утолико опаснији уколико му, и у мери у којој му, полази за руком да се крије иза маске самоуправљање (а он је у том погледу дао и сувише доказа о свом мајсторству).

Поодавно је јасно да су између нас и либерала успостављене барикаде. У том погледу нема нити може бити компромиса. Не може, дакле, бити речи о томе и и, него само о томе или или. То је законитост која се не да заобићи. Мислити друкчије значило би или свесно натурати одрживост неодрживог или живети у самообмани о коегзистенцији ватре и сламе. То што се с ове стране барикаде има оних са којима ће вероватно Савез комуниста имати разговора, није разлог и не треба да буде разлог за било какво секташење. Напротив. Прошлост наше Партије и у том погледу даје оријентир. Треба, према томе, тим људима помоћи како би и они схватили шта је оно што је најзначајније за нашу заједницу и њен самоуправни развој. Није, дакако, овде реч о теоријским или било каквим другим биткама из самоуправне сфере које су нам потребне ради зналажења што бољих решења, већ о помоћи онима из несамоуправне сфере којима треба помоћи. Резултат, међутим, не зависи само од нас. Но, оно што је са ове стране барикаде, морамо строго разликовати од оног што је са оне стране барикаде. А ја мислим да је управо ова Платформа та барикада и да се једино у оквиру Платформе може успостављати идејно јединство као нужна претпоставка за подизање акционе способности Савеза комуниста. Челни одред радничке класе може се адекватно својој улози исказати и континуирано исказивати само кроз радничку класу. Отуда су сасвим основани захтеви инаутурисани у Платформи да се мења социјална структура Савеза комуниста у том смислу да дође до већине коју ће чинити радници. То је најдубља потреба и услов *sine qua non* не само за теоријску победу марксистичке идеологије, него и социјализма уопште.

Потпуно је извесно да се и у идејно-образовној сфери Савез комуниста налази у сукобу са ратником који уме да избаре подручје, време и облик борбе. Чак бих рекао да је он усавршио игру у мери која се граничи са артизмом и која му даје велики маневарски простор и моћ: Тиме, разуме се, није речено да се противник превасходно наметнуо снагом свога ума, већ — као што сам пре низ година истакао — првенствено потискивањем Савеза комуниста са подручја на којима се налазио и његовим планским набацивањем на периферне терене, те, најзад (и изнад свега), његовом потпуном идејном запустеношћу и одсуством сваке озбиљне бриге о кадровској политици у домену просвете. То је противник знао — мора се признати — врло спретно да искористи, али и још ефектније да нас казни и да нам прелазак из ноћи у дан итекако отежа.

Марксизам је централна тема на коју се антикомунизам бацао свом снагом. Једна из арсенала подвалашких буржоаских творевина јесте и теорија о више марксизама. Марксизам је само један: онај прави, аутентични, изворни. Оно чега има више су варијанте антимарксизма које се, мање или више довитљиво потурају под марксизам. Ради се, дакле, о аутентичном марксизму, с једне стране и једној непрегледној серији фалсификата марксизма, с друге стране. Ти тобожњи марксизми имају са марксизмом везе само толико уколико се успешно крију иза њега навлачећи маску марксизма и кријумчарећи се под његовим именом. Мислим да једном научном анализом не би било особито тешко доказати да у историји није постојала таква најезда кривотворења једне теорије какав је случај са марксизмом у наше доба. Чак бих се усудио рећи да би се пред налетом, замахом и рафинираношћу патворења марксизма и Информбиро, са својим фантастичним измишљотинама о нашој народноослободилачкој борби и поратној стварности, застидео. Откуда то? Ствар је прилично јасна ако се има на уму то чије су све армаде удружене у борби против прогреса и снага које га носе укључујући ту и Савез комуниста Југославије. Можда против овог последњег са посебном суптилношћу и жестином. У тај посао упрегнуте су и све домаће антисоцијалистичке снаге. Ако то стоји — а тешко да не стоји, јер су чињенице ту — биће да мотивације првенствено леже у резултатима стваралачке примене марксизма, у оригиналним доприносима ослобођењу рада, у нашој револуционарној, самоуправној оријентацији у изградњи друштва и доследно независној и несврстаној спољној политици.

Данас је, илустрације ради, сасвим довољно проучити неке написе и друге материјале публиковане у часописима и другим публикацијама и гласилима из последњег периода рачунајући ту донекле и садашње време, па се сусрести са таквим и толиким кумулусом изопачавања марксизма да се то не може тако лако наћи ни код најреакционарнијих пера хришћанске цркве или пискарала разних институција које су разапете по свету и чији је једини задатак борба против марксизма свим средствима, у свим приликама и свим доменима. Очигледно је да се одређене креатуре труде да свој део посла обављају како ваља.

И, да би иронија била већа, то петпарачко кортешовање (понекад замотано и у обланде науке), то патворење марксизма одвијало се и одвија се уз утршак дебелих радничких пара. Врхунац ироније огледа се у ставу тзв. либертерне елите да буде некакав фонобл, да буде со и хлеб ове земље, да себе сматра као свест и савест, ако не човечанства, а оно бар Југославије. Зато се незаобилазно намеће питање: како је било могуће да схватање које је дубоко реакционарно добије простор да се протура и продаје за меру због које нам будућност неће бити ни најмање захвална. Мислим да не можемо остати без одговора на то питање. Није, разуме се, ово прилика да се задржавамо на претпоставкама које су илеиним лумпенпролетаријатом у нас омогућиле да се осетно активира, умножава и континуирано и плански разубуђује и развија своје пипке. Ипак, не би, чини се, било на одмет напоменути да би код изналажења одговора на ово питање ваљало трагати и за оним околностима које су довеле до тога да се

на одређеном подручју нису у потпуности изразиле праве националне и социјалне снаге (а посебно друштвени хегемон) и да се класни непријатељ ушанчи у наше просторе, с једне стране и што су неки протагонисти теорије критике свега постојећег били — а нико није тако кратког памћења да се тога не сећа — сапутници и слуге бирократије, с друге стране. Њима је својевремено било врло угодно у крилу бирократије и нимало им таква позиција није сметала, иако је итекако била антирадничка. Извесни „новолевичари“ окренули су леђа домовини још онда кад је ова водила битку против Информбироа, док су други прешли у галопу, нарочито 1968, на другу страну настојећи по сваку цену да заузму челну позицију. Очигледно је да су се преконтали. То је — по свему судећи — немалом броју од њих јасно, али им је, изгледа, још јасније да прекидач није у њиховим рукама. Они данас бесно себе хватају за реп и проповедају нови догматизам, при чему има и таквих који су чак пали у идиотизам професије. Невиђени је цинизам да неко ко је у доприносу овој земљи последњи, покушава да се (наравно под окриљем мимикрије) протурџи као први.

Анотираним није, дакако, ни издалека указано на све капције које су им врата отвориле, укључујући ту и либерализам чије су заслуге за феномен „елите“ несумњиво мамутске. Кад се о томе буде темељно расправљало, биће потребно ставити у оптику посматрања и једну њихову стратегијску творевину која се састоји у стварању култа од својих истомисленика смишљеним и систематским ширењем прича да је односна личност „изузетан талент“, „посебни дар природе“, „научник светског гласа“ итд. и т. сл. То тим пре што је сврха овог апотеозирања и та да унапред декуражира сваког потенцијалног опонента. Та предикаментност одводила је и томе резултату да су неки од тих „бриљантних умова“ почели да живе у самообожавању. То показује и случај једног полетарца који је, на примедбу старијих колега да није требало да објави безвредан рад о коме се разговарало, самоуверено одговорио да је он раније објавио сличан рад, али да са њим нико није полемисао нити верује да ће се ико на то усудити. Пажљив увид у овај други рад показује да је исти прилично удаљен од нивоа једног рада за који би се могло рећи да има научну вредност.

Теорија о више марксизама није нимало нова, нити она представља изум који се родио у Југославији, иако би некима такво ауторство годило. Она је закаснила и помијарски ехо приспећа бофл робе и на наше тржиште. Њен импарт и кријумчарење су један од контекстурних елемената стратегије која марксизам стално држи на нишану.

Уставни амандмани су раскрчили прву деоницу на путу који ставља творце материјалних и духовних добара у позицију да суверено одлучују о резултатима свога рада. Ако се ово има у виду, онда није тешко схватити побуде које су навеле све антисамоуправне снаге да тако оштро и без оклевања ступе у акцију против амандмана. Међу првим сегментима тих снага које су се и овде нападно огласиле били су националисти. Национализам као идеологија буржоазије морао је, по природу свога бића, да устане против мисли чија реализација елеминише подлогу егзистенције оних чији је он део одеће.

Какве је стравичне последице донео национализам у нашој недавној прошлости тешко је исказати и оне су опомена свему што је достојно

назива људског бића и трајни зов на стражу против тог анималистичког губавца. Ми смо, међутим, пропустили да његовог родитеља-буржоазију, као беспримерног злочинца, реакционара и издајника, трајно поставимо на место које јој припада. Отуда (и не само отуда) не треба много да изненађује ни налет национализма, ни монструозност његових изражајних облика, нити пак његово осетније присуство у одређеним срединама и рељефнија појава на одређеним теренима. Једна од тих средина и један од тих терена су извесне високошколске установе и њихова наставно-научна и идејна сфера. Оно чега свако ко бар у најелементарнијем виду осећа одговорност за основе нашег заједништва и изградњу нових друштвених односа мора бити свестан, тиче се пиревине коју национализам сеје и пустиши која отуда долази. Зато ми морамо стално имати усмерену оштрицу свога оружја против национализма и бити способни да га препознамо чак и онда када се он понаша на лисичји начин. Овде такође ваља акцентирати да су и националисти — попут неких других антисоцијалистичких снага — осећали аплаузе либерала.

Анализа чинилаца који су отворили простор за комотан наступ анти-самоуправним снагама неће моћи заобићи ни оне марксисте чије је анти-остајање по страни или недовољно ангажовање објективно ишло наруку противницима марксизма. Истина, неки од њих су сматрали и сматрају да је у питању крајње појачано политичко противстављање основима нашег друштва и то у једној изузетно значајној фази његовог развоја — времену инаугурисања битно новог продукционог односа који је суштествена негација класног друштва, те да су при томе сва средства — без обзира на ниво њихове аморалности — добро дошла. То несумњиво стоји, али није велика утеха. Противник жели убаштињење рачунајући, поред осталог, на недовољну упућеност масе и степен аверзије професионалне савести према људском банкрутству. Одузети му тај простор захтев је првог реда. Делатност која своју подвалашку природу настоји да заклони иза науке, марксистички теоретичари претпостављају научну реч као крајње ефикасно средство у одузимању могућности да се пет продаје за десет.

Не би било на одмет — сем, дакако, у хипотези мртвог хода — приметити да је народноослободилачка борба (а она у нашој новијој прошлости не представља усамљен пример) потпуно изворна. У свим етапама и приликама кад смо били аутентични постизали смо резултате на којима би сваки револуционарни покрет био поносан. Још би мање било на одмет запазити да су нам резултати били штурни онда кад у целини нисмо били своји. Ово осиромашење особито је дошло до изражаја у периоду владавине либертерног социјализма; периоду који је прудонизам обилато рехабилитовао; периоду у коме је иновација стратегије регресивних снага дала доказе о својој вештини, а тактика умешност камуфлирања високог степена. Регресивне снаге савршено добро знају да је, на пример, социјалистичка мисао — а посебно борба за ослобођење рада као предуслова за ослобођење човекове личности — у нас увек ишла под заставом која се називала левом и зато су своје одреде са подручја идеологије обукле и у новолевичарску одећу и убациле их и на наша подручја.

Једно од тих подручја је оно на коме Савез комуниста непрекидно води битку са бирократијом. Савез комуниста са својом базом једини је

субјект који је не само визионарски већ и фактички кадар да целовито сагледа проблем који се зове бирократија и да ствара претпоставке за његово стварно решавање и дефинитивно слање на отпад за безвредне ствари. То виђење Савеза комуниста и његово претакање у дела постало је привлачно за све оне који су одсечно окренути будућности и задобило популарност којој мало има равних. И управо ту околност антисамоуправне снаге — па, дакле, и самозвана левица — користе да се представљају као борци против бирократије, иако на том подручју не само што нису дале било какав прилог већ су, напротив, својим антикомунистичким деловањем објективно бирократији много допринеле и доприносе. То подвлаштво се, под добро опробаној тактици, стално користи као заклон иза кога се систематски напада на оне идеје и њихову реализацију које значе продор у будућност и уклањање подлоге на којој регресивне снаге егзистирају. Отуда се неизоставна задаћа у кретању напред састоји у истеривању деснице на чистину која своје банкротство лицемерно прикрива иза ауторитета левог фронта. Идеолошко деловање деснице у образовној сфери ни изблиза се не исцрпљује у негативном утицају на слушаоце, будући да ови после иду у све крајеве наше домовине за васпитаче младих или вршење других исто толико значајних функција.

Марксизам је открио општи историјски, у пракси проверени, тренд и свако онај ко данас и сутра буде у стању да открива тај тренд, неизмишљајући га, је марксиста. За мене у том погледу дилеме нема. Једино је питање јесмо ли способни да се, попут Лењина, у датим историјским условима и у датом историјском тренутку саветујемо са Марксом и то не ради цитирања, већ ради изналажења најрационалнијих решења и повлачења креативних потеза. И, мислим, да у мери у којој свако од нас као јединка и сви ми као целина у томе успемо, утолико себе можемо сматрати марксистима. Лењин и Тито су генијални марксисти управо због стваралачког односа према марксизму.

Др Борислав Благојевић

Платформу треба сагледавати као довољно формулисани материјал који треба да послужи, као што је речено, за изградњу и формулисање ставова на наредном конгресу Савеза комуниста. То другим речима значи, уз потврђивање, анализу и сагледавање основних тенденција, принципа и идеја које владају Платформом, да би било добро и погодно указати, онолико колико човек разуме или како човек мисли, на извесне ствари које би се можда појасниле да би Платформа, односно документи који ће на основу ње бити изграђени, били још више, него што је то био случај са документима који су проистицали из досадашњих конгреса, управо средство и показатељ, начин који ће моћи да послужи да се у свакодневном животу и у прилазу идејно-политичким питањима ствари боље разумеју, боље и тачније објасне, више сагледају и разуме се, активније, у првом реду, ако тако могу да кажемо, и временски, а затим, и садржајно решавају. Јер, ако се заузме овако став, ја бих рекао да је то пропуштено, пошто

је и у овој Платформи и у документима управо пропуштено да се каже, колико је и шта било пропуштено управо у погледу времена, како у погледу начина тако и садржине решавања извесних ствари, чак и онда када се то могло учинити или када није било спора о негативним или позитивним цртама, или захтевима извесних ситуација и извесних ствари. Елеменат време или временски пропуст мислим да би било потребно да се подвуче у Платформи, јер је то један од озбиљних недостатака који је у животу нашег Савеза комуниста постојао.

С друге стране, мислим да би било добро у Платформи указати, директно што је врло важно управо за коришћење Платформе у даљем раду односно за документе која ће проистећи из ње, за наш даљи живот, дакле, констатовати шта се у Платформи налази од ранијих постављених задатака, који се постављају тако рећи од првих дана наше револуције па и за све ово време, а који ни до сада нису били остварени. Са указивањем на разлоге и на пропусте, као и због чега то није било учињено. То је врло важно због тога да би се могло најпре сагледати и анализирати да ли евентуално објективни услови постоје због чега то није учињено, или обрнуто, да постоје одређени пропусти, временски или које друге врсте, на које треба нарочито обратити пажњу. И, с друге стране, мислим да би било потребно у Платформи нарочито указати шта то представља посебно не ново, него нови задатак, што може и не представљати садржински новом али врло често нови задатак за остваривање, у овој етапи нашег развоја, извесних поставки, извесних захтева који се постављају.

Тиме Платформа, а нарочито документи који на основу ње на Х конгресу треба да проистекну, постају јаснији. Мислим да је то био један велики пропуст који смо имали у вези са дискусијом око Устава. Ми смо о Нацрту устава дискутовали као да се ништа раније није догодило, као да у Уставу нисмо имали два сасвим раздвојена дела, с једне стране, имамо већ уставне амандмане који живе две године, и за које би се пре могло поставити питање одговорности зашто нису остварени, него о томе како треба да буду у новом Уставу формулисани, а ми смо много више о овом дискутовали, пошто нам је каткада било незгодно да говоримо о томе зашто управо ти амандмани нису у протеклом времену, две године у XX веку, дакле у овом релативно дугом раздобљу времена, зашто нису остварени. Искуство управо те дискусије о Нацрту устава говори да би било врло добро то учинити и јасно подвући, у вези са Платформом и документима Конгреса, да се не би опет кроз неколико година нашли да дискутујемо о томе шта треба урадити, место о томе зашто нешто није урађено и евентуално какве последице из тога треба да проистекну, а ако хоћете и одговорност и санкције.

Друга ствар која се поставља у вези са Платформом, иако је она у првом свом делу указала на пребено, јесте да је потребно реалније и рељефније указати, у разним областима, на оно до чега је дошло, или од чега се пошло, или што није учињено. Мислим да је то изванредно значајно да би се управо тако рељефно могло показати у којој се ми фази налазимо. Ми говоримо, и мислим да је то изванредно важно управо због оне потпуности о којој је овде било речи, Мирко је говорио о истини, с једне стра-

не о томе колико смо имали дипломираних, а с друге стране о томе колико имамо студената, или колико смо створили високих школа, или факултета. Но, уз то, мислим да је изванредно важно рећи колико још увек имамо неписмених. Потребно је и то због тога да би се управо могло да покаже шта значи једно остварење према другом остварењу. Ово је мислим, врло важно због тога што у овом погледу, кад је реч о неписмености, има извесних ствари које обрнуто показују, тј. колико је наше друштво отишло напред. Ја ћу поменути само једну ствар која је важна за нас који се бавимо књигом. Када је пре рата изишла једна општа енциклопедија која је имала тираж од пет хиљада примерака, то је био велики друштвени догађај. Говорило се да се нешто велико догодило у културном развоју Југославије, то што је једна енциклопедија изашла у пет хиљада примерака. Ако се слична енциклопедија данас објави и растури у нашој земљи за сличан број година у 120 хиљада примерака, онда то уз сав овај проценат неписмености који треба подвући да постоји, указује на распоне, показује сву неравномерност, сву конфликтност у којој смо се развијали, сву ту неуједначеност. што не значи, разуме се, да у свему томе није могло бити пропуста тако да се увек мора поставити питање да ли је толико и таквих пропуста морало бити и да ли то евентуално повлачи и постојање извесне одговорности.

За мене је нарочито важно указивати на стварне чињенице управо у ово време, у време када идемо у једну битну промену у погледу носиоца целине живота самоуправног друштва, и то с обзиром на приговоре који се врло често чине на жилост, који се најчешће јављају у нас који имамо факултетску диплому код питања ко је способан, да ли смо ми били припремљени већ 50-тих година и да ли смо то данас, као и ко је способан и које су то масе људи, радних људи, радничке класе, да управо данас са оваквим задацима, са оваквим функцијама, у вези са стварањем основних организација удруженог рада, носе наше самоуправљање и остварују задатке који у том погледу стоје. Мислим да је то изванредно важно рећи, јер овакве чињенице о којима сам говорио показују да је степен културе, стручности, познавања нашег живота, живота у другим земљама, развијено те мере и у оних наших људи који, сасвим свеједно из којих разлога, не бих сала овде у то улазио, немају одређене школске квалификације или евентуално дипломе, да је, дакле развијена способност да се обави овај посао, овај задатак, да се оствари садржина самоуправљања, која настаје у вези са спуштањем до основних организација средстава проширене репродукције, пошто је та способност данас структурално и битно другојачија него што је некада била.

Даља ствар о којој бих хтео нешто рећи, јесте питање односа политике, наставе и науке.

Мислим да Платформа о овом питању на неки начин недовољно јасно и недовољно отворено и директно говори. Реч је сигурно о идејности, односно у крајњој линији о класности, о партијности науке. Не видим никаког разлога зашто се о томе сасвим директно, јасно и непосредно не би и у Платформи и у документима нашим говорило. Реч је о идентичним појмовима, идентичним стварима, које, разуме се, могу имати у вези са раз

ним моментима нашег развоја различита своја решења и, евентуално, одступања која су нужна, посебно у вези са међународном ситуацијом, или положајем наше земље и нашом унутрашњом ситуацијом у којој се можемо наћи, али, мислим у Платформи данас нема никаквог разлога да се то не учини, напротив постоји обавеза да се то посебно и нагласи.

У вези с тим, нарочито бих хтео да нагласим, да у овом погледу у области науке, у овој школи, треба водити рачуна о евентуалним моменталним политичким решењима, која могу бити израз моменталне или временски тачно ограничене политичке тактике или стратегије, с једне стране, и с друге стране једног начелног прилаза који временски у једном даном моменту, као што сам рекао, може бити неостварљив или неприменљив, а што, бавећи се науком, ако хоћете и наставом, људи на нивоу факултета морају подвлачити. Ја ћу подвући неколико ствари које се мени чине да морају бити посматране са ове тачке становишта.

Такав један пример јесте питање уставних гаранција, унетих у наш Устав за улагање страног капитала, са свим ограничењима која су учињена што је вероватно израз једне моменталне ситуације, каква је потребна у нашем економском развоју ради обезбеђења потребних средстава за проширену репродукцију, за инвестиције. С друге стране, мени се чини да би са становишта политичности и идејности могли рећи да једна таква одредба ништа не значи, да она нити је довукла, нити ће довући било какав капитал, нити ће створити било какво веће или мање поверење да долази до улагања страног капитала у Југославији. Према томе, ако у оцени потребе доношења једног таквог текста, норме, они који доносе норму то и учине, ми нисмо лишени ни обавезе, ни права, напротив, имамо и дужност и право да о томе договоримо на начин како нам се чини, да би било управо у интересу правилног схватања једне такве одредбе.

Или, на пример, питање пописа и порекла имовине. Ту имамо обрнуту ситуацију. Нама се стално чини да би било врећање права грађана, његове интимне сфере, његове личности, ако би сваких три, пет или не знам колико година, у првом реду комунисти, и не само комунисти већ сви људи давали изјаву о пореклу своје имовине и указивали на порекло своје имовине, и то целокупне имовине а не само непокретности. Напротив, мислим да бисмо ми у науци морали обрнуто тврдити. Ми бисмо морали подржавати управо уношење таквих правних норми за чињење и давање оваквих података о пореклу, не ради тога што се неком верује или не верује, него ради тога што су људи и вероватно нису имуни да и у будуће неће долазити до имовине на начин који није у потпуности у сагласности са нашим прописима, с једне стране, а са друге стране, каткада и са нашим моралом.

Трећа ствар о којој бих казао неколико речи, а за коју мислим да исто тако треба да буде подвучена у Платформи, имајући у виду да наша дискусија треба донекле да укаже, сугерише, ако хоћете, захтева, допуну или дискусију или даља разматрања поводом ових питања, то је питање указивања на карактер државе као инструмента управо овога друштва, и управо радничке класе, што се иначе на неколико места указује. Чини ми се да би било исто тако потребно јасније и директније изразити се

управо с обзиром, ако хоћете, на време које је протекло, за само неколико недеља од како је Платформа формулисана, у сагледавању шта стварно и суштински значи у нашем друштву ова држава, и каква је и која је та држава, уз очување и принципа деетатизације и децентрализације и успостављање и развијање самоуправљања. И у томе систему држава има своје одређено место. Бојим се да у Платформи управо такво и то место у томе систему није до краја сагледано. Јер, радничка класа, радни људи ове земље, стварају низ својих организација, преко којих би уз сву личну свест хтели да изразе и заједничке интересе који могу бити на различитим нивоима и различите врсте. Једна од таквих организација јесте и држава. Изражавање и јасније потцртавање управо политичке оцене места и положаја државе као такве, па према томе и структуре које постоје у држави, све до постављања једног чиновника, последњег радника у области администрације који сам можда има у оваквом функционисању државе врло велики значај, потребно је нагласити, да би се обезбедила једнакост у пословању, а што није обезбеђено аутоматски у нашим другим економским инструментима, и то посебно у односу на друштвену својину и у односу на само пословање са друштвеном својином. На тај начин постало би много јасније оно о чему се врло много дискутује, о потреби норми у вези са државном интервенцијом. Није ли реч само о државној интервенцији, о држави као интервенцијенту него управо о држави као једном од инструмената, или једног од организатора који треба да обезбеди управо ову једнакост у поштовању, па према томе и посебно у очувању друштвене својине, и то на бази како самог доношења норме тако и извршења норме, као и што је за нас правнике изванредно важно, контроле извршења норме, и то благовремене контроле извршења норме, у погледу чега, ако има шта што је донело највише несреће и највише штете у нашем свакодневном животу, вероватно је посебно присутна временска неблаговременост, која није само овде него и у многим секторима нашег живота била врло присутна. Јер, временом мора се доћи до тога када је реч о норми, да се одговара, односно да се не могу вршити одређене функције не само зато што је неко погрешно него зато што неко не само не извршава своје функције него не остварује позитивне резултате које човек који квалитетно ради на томе месту нужно мора да остварује. Све докле тај принцип односа између нас не успоставимо, све докле то не буде показатељ који мора да буде записан у Платформи о томе ко извршава своје партијске задатке и државне задатке, бојим се да се стално налазимо, ако говоримо о барикади, са стране барикаде која представља одбрану барикаде, а не у прелазу ради ликвидирања оних који се налазе са друге стране барикаде, а Комунизам ће моћи само напредовати ако брзо пређе барикаду и расчисти ствар са онима који се налазе на тој другој страни барикаде.

Најзад, рекао бих пар речи о планирању. Мислим да треба једном јасно рећи, иако Платформа на пар места о томе говори са неколико речи недовољно повезујући, да је планирање израз свести а да је те свести и то је оно што бих хтео да кажем а у погледу чега опет нисам сигуран да Платформа довољно јасно указује, а можда и не иде тим путем,

дакле да је те свести, а то значи планирања увек било, и да је планирање и кад планирања нема, да је оно исто толико планирање и кад се не планира. Јер, у XX веку није могуће да постоји било каква развијена економија у било ком развијеном друштву, без свести, без присуства свесног елемента.

Према томе, сада се поставља питање, и мислим да би у Платформи требало директније поставити то питање, који су то управо елементи и критеријуми за формирање и формулисање те свести који су били и који треба да буду одлучујући, нарочито у даљим етапама нашег развоја? Мислим да је изванредно значајно констатовати, више него што је то до сада учињено, и директније рећи, такође више него што је то учињено, и то управо у погледу позитивног или негативног планирања, постојања или непостојања планирања, које опет значи исто што и планирање, да национални елеменат, елеменат затворености, елеменат регионализма, самозадовољства, чега је било и можда нужно у нашем друштву мора бити, треба реално сагледати, с тим да питање количине, оправданости и других елемената, који су много важнији, треба формулисати да бисмо могли, управо у самоуправном планирању, забележити још једну новину, пошто мислим да је само један корак ка самоуправном планирању новина. Иако је то врло важно у нашој етапи развоја, ко је актер, ко је творац тога планирања — исто толико и чак много више, мислим да у Платформи то треба учинити а и у осталим документима, који су то елементи и фактори примитивни а који треба да буду одлучујући при планирању: своји, сопствени, лични, самолични, регионални, затворени, довољно општи, довољно југословенски, довољно целовити. Ту је дијапазон врло велики и мислим да треба јако потцртати у Платформи о којима елементима је реч и који елементи за комунисте морају бити одлучујући на сваком нивоу, од основне организације удруженог рада, односно радног места па до Југославије, приликом нашег деловања свести, дакле планирања као једног од израза свести, и то посебно за комунисте, за Савез комуниста као организације свесног ношења одређених задатака. Јер ако се остане само на идеји ко су основни актери планирања, уз сва поштовања нових квалитета актера који добијају одлучујућу улогу, бојим се да није речено и учињено све што треба учинити. Изванредно је значајно подвући друштвене елементе и критеријуме за формулисање садржине свести, односно садржине планирања у нашој земљи, јер без тога се бојим, уз промену актера планирања чиме ће се много учинити, да ипак не дођемо поново, оно што је данас више пута цитирано, да се дакле не нађемо у ситуацији да опет постављамо себи питање, на пример, сировина, енергетике, броја дипломираних, врсте дипломираних, потребних кадрова, проблема запошљавања, науке, коришћења и фетишизације тржишта и др. Не би се смели задовољити само променом организационе структуре, која у себи сигурно мења и субјективни елеменат, но што чини ми се није довољно. Људи смо, и појединачно и у маси. Треба говорити и мислим да у Платформи треба још више подцртати ове елементе, од којих сам неке цитирао као негативне а неке као позитивне, али које би наше друштво и Савез комуниста морали управо најопштије да оцене у својим будућим документима XX конгреса, да се дакле о њиховој вредности и применљивости изјасне.

Др Милан Милутиновић

Другови, Платформу за припрему ставова и одлука Десетог конгреса Савеза комуниста Југославије, прочитао сам пажљиво, а многе њене делове сам савесно и анализирао. Ова Платформа обухвата анализу свих питања у савременој етапи нашег револуционарног развитака, развитака нашег самоуправног социјалистичког система. Неоспорно, она је студиозно ушла у све аспекте наше револуционарне борбе у савременој етапи развитака, и посебно у аспекте проблема који спутавају наш развитака, и указала на путеве идејно-политичке и друштвене акције у сфери даљег социјалистичког развитака. По среди је, према томе, једна веома широка панорама разних проблема револуционарне теорије и праксе. Разуме се, немогуће је улазити у анализу свих тих елемената, свих проблема овога веома комплексног процеса који се зове — наш револуционарни развитака.

У свом излагању ја ћу се задржати на једном кругу проблема који улазе, тако да кажем, у нуклеус идејно-политичког и акционог јединства Савеза комуниста, као водеће снаге нашег социјалистичког развитака. Као што је свима познато, све што смо до сада постигли у развоју нашег социјалистичког развитака, у развоју нашег самоуправног социјалистичког система, а учинили смо веома много, представља дело радничке класе, Савеза комуниста који се бори у револуционарној пракси да обезбеди пресудан утицај радничке класе на све друштвене процесе, на наше друштвено кретање. То је прогресивно мењање друштвеног живота, стварање услова у оквиру развијања самоуправног система за ослобођење човека од разних облика отуђења у сфери производње, у облику државе, бирократије, религије, итд., те и разних нових отуђења који се јављају у савременим условима живота, са веома развијеним техничким напретком, у којима се све више манипулише са разним квантитетима, у којима долази појачано до изражаја бирократија, са великим бројем чиновништва, бежање у неки апстракционизам, бежање од конкретног. Дакле, у условима у којима се све више и више долази до отуђења човека, до његове пасивизације, до стварања једне анонимне личности, такорећи, до деперсонализације личности.

Доба за развијање самоуправног социјалистичког система јесте у исто време, борба за ослобођење човека, за ослобођење радничке класе, а са тим и за ослобођење целог друштва. То је борба за хуманије услове радног човека. То историјско остварење је једно могуће на бази револуционарне борбе радничке класе, на бази револуционарне борбе Савеза комуниста и социјалистичких снага уопште, за јачање самоуправних социјалистичких односа. То је пракса која се и даље наставља и која претпоставља одређене квалитете Савеза комуниста и, разуме се, чланова Савеза комуниста, а у вези са њима и развијање њихове акционе, животне делатности.

Прва претпоставка овакве револуционарне праксе јесте јединство Савеза комуниста у идејној, политичкој и акционој сфери, са јасном класном оријентацијом то је оријентација радничке класе, са јасном акцијском линијом у правцу јачања друштвено-политичке моћи рад-

ничке класе у друштву. Без таквог јединства нема револуционарне промене на основама самоуправног социјализма.

Да би Савез комуниста био способан да такву револуционарну праксу, на јасно израженој класној садржини те акције, он мора почивати на принципима демократског централизма. Тај принцип претпоставља, разуме се, борбу мишљења, коју треба неговати. Управо, у име развика марксизма и акција на бази марксизма, он претпоставља свестрану анализу разних ситуација, разних страна проблема, пуну иницијативу чланова Савеза комуниста у решавању свих проблема о којима се расправља. Али, исто тако, овај принцип тражи одређене обавезе чланова Савеза комуниста, обавезе да спроводе у живот све одлуке и закључке до којих се дошло у таквој дискусији. У вези с тим, он претпоставља и одговорност чланова Савеза комуниста за спровођење таквих закључака у пракси, у животној акцији.

Друга претпоставља револуционарне акције Савеза комуниста јесте јачање његове идејне снаге и идејне улоге на основама марксизма. Јер, једино идеје марксизма, повезане са револуционарним мењањем света, у смислу у коме је говорио Маркс у тезама у „Лудвику Фојербаху...”, могу бити ослободилачке идеје радничке класе и водити њеном друштвеном ослобођењу. Савез комуниста се мора борити, пре свега, да у редовима свога чланства овлада основним сазнањима марксизма — марксизма из класичних дела, марксизма класичног остварења и разуме се, новијим марксистичким остварењима. Марксизам је један и јединствен, с тим што се помоћу њега интерпретирају разне животне ситуације — историјске, савремене итд., али у истоветном духу.

Да би се остварила ова димензија револуц. борбе, Савез комуниста се мора борити за стварање услова за развијање марксистичке теорије, за стваралачку примену марксизма у нашим условима. У марксизму морамо, по моме мишљењу, разликовати две стране, два аспекта проблема. Класици марксизма су изучавали и научно осветлили многе проблеме своје епохе и историји уопште, и тиме их скинули делимично или потпуно са дневног реда научне мисли. У томе и јесте њихов велики допринос науци и наравно револуционарној пракси. Али њихов допринос је још већи, тако рећи историјски, у томе што су пренели у наслеђе један по духу нов начин мишљења и интерпретације појава друштвеног живота и револуционарног развика. То је оно што мора остати трајно присутно у интерпретацији наше стварности — садашње и будуће, у револуционарној акцији на бази такве марксистичке интерпретације. По томе се марксизам испољава један и јединствен, а никако у неким плуралистичким концептима — овај марксизам, онај марксизам и слично, што је присутно у савременим и посебно нашим условима. Разуме се, из овога становишта произилазе експлицитно и многобројне импликације у односу на научно-педагошки рад у Универзитету, на факултету, па наравно и на нашем Факултету. Када кажем научно-педагошки рад, мислим на оспособљавање младе генерације студената да перципирају нашу стварност у духу марксизма, да је интерпретирају у том духу и да своју акцију усмеравају на тој основи. У том правцу њих мора оспособљавати, између осталих, и ова наша институција.

Према томе, Савез комуниста, идејно стабилизован на основама марксизма, у стању је да развија идеолошко-теоријску борбу са разним антисоцијалистичким снагама и концепцијама, које доводе у питање идејно-политичку и акциону снагу, јединство Савеза комуниста и подривају водећу улогу радничке класе у борби за социјалистичке друштвене односе. Таква схватања и снаге које иза њих стоје, а ми таквих имамо, не могу имати слуха за марксизам и за друштвену стварност која се развија на бази марксизма, не могу имати слуха за социјализам. Наша друштвено-револуционарна пракса у току последњих година уверава нас у недвосмисленост таквог закључивања.

Познато нам је свима, да је у току последњих година дошло до де-валвације идејног елемента на бази марксизма, а самим тим и до слабљења идејне борбе и идејне улоге Савеза комуниста. Разуме се, у простору у којем се то слабљење испољавало, долазило је до продора разних антисоцијалистичких струјања, тежњи и схватања — либералистичких, технократских, националистичких и других, које су, морамо рећи отворено, учиниле велику штету нашем револуционарном развоју, нашој револуционарној пракси у току задњих година. Пре свега, суочавали смо се у току последњих година са упорном тенденцијом нарушавања принципа демократског централизма у Савезу комуниста. То се изражавало у разним појавним облицима, било да је реч о доношењу одлука у форумима, ван широке дискусије Савеза комуниста, било да је реч о неким другим облицима који су исто тако опасни по револуционарну праксу радничке класе, који тако рећи руинирају овај веома значајни и витални инструмент револуционарне праксе Савеза комуниста.

Многи чланови Савеза комуниста су подлегли таквим схватањима, многим је чак и одговарало да се прихвате пракса у раду и развоју Савеза комуниста која неће почивати на принципима демократског централизма. Било их је чак и на високим политичким форумима и позицијама, који су се негативистички односили према овом неоспорном инструменту револуционарне праксе Савеза комуниста. На тој основи се почела стварати клима у редовима чланства Савеза комуниста, да партијски ставови, партијски закључци, никога не обавезују, да се може дискутовати до миле воље, безгранично, да не треба стварати никакве обавезне закључке итд. Реч је о обичној измени мишљења, као на неком скупу, ако хоћете чак и неформалном. Разуме се, то је уносило дезоријентацију, конфузију, општу неверицу и навртало воду на воденицу либерализма и разних других негативних струјања и снага, које су управо подупирале и заговарале такву климу, са тежњом да Савез комуниста и његове активности сведу на васпитну функцију, на некакву просветарску функцију — као при крају 18. столећа, на дебатни клуб који може о свему да расправља, а који никога не обавезује и који се не сме мешати у друштвени живот, у процесе револуционарних кретања.

У ствари, либерализам је на тај начин отворио широко поље делатности разним другим антисоцијалистичким тенденцијама и концепцијама — технократским, националистичким, догматским, ситнобуржоаским, буржоаским, а потискивао класне, револуционарне елементе и њихове носиоце и снаге и на тај начин причинио велику друштвену штету у свим сфе-

рама живота — у економској, политичкој, идејној, културној итд. Он је стварао климу у којој је дозвољено свако понашање, климу малограђанске толеранције према политичким, идејним и другим девијацијама, па чак и у односу на оне које су инкриминисане позитивним законима. Илустрације ради наводим толерантност која се испољавала у одређеној мери чак и у односу на привредни криминалитет у нашој земљи: У ствари, реч је о клими која је водила рушењу вредности нашег социјалистичког друштва, основних вредности на којима оно почива, вредност његових основних снага и институција.

Платформа Савеза комуниста Југославије за припрему ставова и закључака Десетог конгреса пружа велике могућности за концепирање ставова и одлука, на основу којих се може развијати револуционарна пракса, на основу којих се може развијати даљи наш самоуправни социјалистички систем. Због тога овај докуменат треба, па мојој оцени, свестрано, подржати, али истовремено захтевати и револуционарну праксу на његовим основама. Малочас је речено да без револуционарне теорије нема револуционарне праксе, али је исто тако и обрнуто — револуционарна теорија се проверава, конституише и развија на револуционарној пракси.

Према томе, акција на бази Платформе коју буде донео Десети конгрес Савеза комуниста Југославије, јесте управо оно што треба да оживотивори да ревалоризује нашу партију, наш Савез комуниста, који је у току последњих година доста девалвирао, захваљујући разним антисоцијалистичким тенденцијама које су га нарушавале итд. Платформа даје неоспорно огромну снагу Савезу комуниста Југославије, али још већу снагу ће му дати пракса, која се буде развијала на бази такве платформе, на бази њених прилаза и концепција.

Д. Јанковић

У Платформи за X конгрес Савеза комуниста, о којој вечерас разговарамо, говори се на неколико места и о националном питању и међунационалним односима, као и о улози Савеза и задацима комуниста, у тој, ван сваке сумње значајној, области друштвено-политичког живота Југославије.

Што се посебно, у некаквом посебном одељку Платформе, о националном проблему не расправља, разлози су највероватније у томе што је она (Платформа) сва окренута према сутрашњини, према будућности, и што се њоме — а то је мислим најбитније — тежиште садашњих и будућих задатака ставља на борбу за изградњу самоуправних социјалистичких односа, којима се, као што ћемо видети, истовремено решава и национално питање народа и народности Југославије.

Разуме се да је Савез комуниста не само вазда увиђао и увиђа, признаје големи значај националног питања него се и даље, као и досада, стално брине о остваривању националне равноправности, увек држећи на уму да је у вишенационалној заједници, каква је наша Југославија, национално питање у прошлости било једно од централних питања, може се

рећи и животно питање те заједнице, а да ће то питање бити и даље, вероватно још дуго времена, на дневном реду, све док радничка класа сваке југословенске нације и народности, самоуправно организована, не освоји стварно, чврсто и коначно, доминантне позиције, док се не претвори доиста у „националну класу“ сваке републике и покрајине.

У прошлости југословенских народа, у њиховој историји нарочито с краја XIX и током XX века, национално питање доминирало је у извесном смислу економским, друштвеним, политичким и културним животом југословенских земаља, било увек и у свему присутно. Борбе за потпуно национално осамостаљивање и ослобођење појединих југословенских народа као и, мада релативно мање наглашене, истовремене њихове тежње и борбе за заједницу политичког живота, за једну јачу национално-политичку формацију, која би им омогућила опстанак и напредак, биле су стално на дневном реду и прожимале сва збивања у њиховој новијој историји. У исто време различити посебни интереси владајућих слојева и група у тим нацијама, почели су врло рано изазивати националне антагонизме, супротности и спорове. Док су се углавном само омладинци југословенски оријентисани, и социјалдемократске странке у свим југословенским земљама, одушевљено и без резерве залагали и борили за једну заједничку југословенску државу, мада полазећи при том од нетачне концепције националног унитаризма, од схватања о постојању једног јединственог троименог народа, или који то треба да буде — дотле су све, или готово све буржоаске странке и грађански политичари изражавали више или мање основане међусобне резерве, и међусобно неповерење, они су чак показивали мржњу или презир према другим народима, нарочито тежње за хегемонијом које су биле посебно изражене међу српским грађанским политичарима, вероватно и због посебне улоге српске државе у рату.

Укратко: национални моменат био је толико изражен у историји југословенских народа у XX веку, да се слободно може тврдити да се мало шта у најновијој, савременој југословенској историји може разумети како ваља, ако се о томе стално не води рачуна, ако се то стално нема пред очима.

Спорови националног карактера између буржоаских политичких представника, нарочито тадашњих представника хрватског и српског народа, постајали су и у првом светском рату, у току којег су иначе они сви, сваки својим снагама, радили на стварању заједничке државе, а ти спорови постајали су све изразитији, отворенији, и оштрији уколико се више приближавало време прводецембарског стварања краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Ти су се међунационални спорови и сукоби наставили и у читавом раздобљу између два светска рата, добијајући све оштрије, па чак и монструозне облике политичких убистава и крвопролића, стално подстицани и распиривани од владајућих група и монархије, а пре свега од владајућих политичких гарнитура српске буржоазије која ни по коју цену није хтела да се одрекне свог хегемонистичког положаја у унитаристички и монархистички уређеној држави.

У току другог светског рата — за разлику од ситуације у првом светском рату када је предности српске државе, народа и војске као и међународне ситуације српска буржоазија, подржавана од великих сила,

искористила за конструисање мита о својој супериорности — за разлику, дакле, од те и такве ситуације, свака нација и народност Југославије појавили су се у току другог светског рата у народноослободилачком рату, објективно — не више као делом субјект а претежно објект ослобођења и уједињења — него као пунни субјекти свог националног ослобођења и уједињења с другим југословенским народима. Другим речима, *сами* су се југословенски народи и народности ослободили туђинске, фашистичке власти и *сами* су се они конституисали у своје националне политичке заједнице. Истовремено они су се *сами* као носиоци суверенитета у својим националним државама, определили и изјаснили (по принципу самоопредељења) за заједнички живот у једној држави (разуме се, не више унитаристички, него федеративно уређење).

Према таквом стању историјских чињеница, на сасвим су погрешном путу и далеко од истине они који — прижељкујући националну хомогеност, брисање националних посебности и разлика, непостојање у име интернационализма националног питања уопште — у прилог таквих својих схватања или жеља, износе тврђење да је наш народноослободилачки рат био наднационални рат, да је то био народни рат у смислу пучког (популистичког) рата и покрета. Изразито и појачано јединство (и братство) југословенских народа у току рата, непостојање у то време било каквих међунационалних трвења и спорова, (јединство које је уосталом сасвим разумљиво у тадашњим суровим ратним условима борбе на живот и смрт) не казује, разуме се, и не значи да се ти народи у току рата нису борили сваки за *своју* националну слободу и равноправност. Напротив, народи Југославије крчили су пут ка социјализму управо путем националноослободилачког рата, револуционарном борбом за *своје* ослобођење, истовремено и социјално и национално, и за равноправност.

Такође на сасвим погрешним али и штетним позицијама су, на другој, супротној страни, они који преувеличавају и посебно наглашавају и истичу национални моменат не само у рату него чак и данас, у данашњој ситуацији, дакле чак и у условима када тече процес ослобађања радничке класе. То су они, сећамо их се нарочито од пре неколико година када су били посебно гласни, који инсистирају на пуној националној самосталности и пуном националном суверенитету, који тврде да је национални интерес битан и примаран те да се њему, националном интересу, потчињава или да је њиме обухваћен и интерес радничке класе те нације, јер је наводно радничка класа у својој земљи, самом победом социјалистичке револуције, постала „национална класа“.

У суштини била је реч ту, у тим националистичким иступањима, као што смо мало час чули и од друга Печујлића, о нараслим и ојачалим бирократским и технократским снагама и о једном новом слоју обогаћених ситнобуржоаских елемената као и делова интелигенције који су настојали да присвоје монопол у заступању и одбрани тобож угрожених интереса своје нације, па да, уз истовремено потискивање радничке класе и Савеза комуниста, остваре превласт у својим националним односно републичким и покрајинским оквирима. Тако је национализам — као што се с правом констатује и у тексту поводом којег разговарамо — национализам, било у

свом сепаратистичком било у великодржавно-хегемонистичком виду, постао платформа окупљања и средство деловања класног непријатеља. Зато је, као што знамо, дошло и морало доћи до енергичне интервенције председништва Савеза комуниста, чији је повод била ситуација у Хрватској али чија су се запажања и чији су се закључци у ствари односили и на Србију, што је и изречно наведено, па и на, више или мање, све друге југословенске републике.

Уставни амандмани од јула 1971. године имали су за циљ пре свега да отклоне оно што је објективно изазивало или подстицало неслагања и трвења међу републикама и између република и федерације, да укину све облике доминације савезне државе у области проширене репродукције, да ојачају позиције и функције република као држава. Али истовремено донети су били и тзв. раднички амандмани, XXI и XXIII, који су тек уставној реформи дали пуни прогресивни смисао.

У уставној реформи пошло се, наиме, и стоји се на гледишту да праву слободу и стварну афирмацију и равноправност како појединаца тако и нација и народности, може остварити само радничка класа у борби за самоуправљање. Другим речима, сматра се да се решавање националног питања и међунационалних односа у Југославији, не може и не сме одвојити од решавања питања удруженог рада. Само радничка класа сваке републике, сваке нације и народности када сама, самоуправно располаже својим вишком рада и целокупним средствима друштвене репродукције биће у стању да не само у свом предузећу већ и у оквиру своје национално-државне заједнице и шире, путем самоуправног договарања и споразумевања, усклађује друштвени и национални развој, па и међунационалне односе. У решавању међунационалних односа појављује се, дакле, један нови социјалистички квалитет, који до сада није постојао, јер носилац суверених права своје нације, постаје сада сама радничка класа са својим дугорочним интересима који су и стварни интереси нације. Према новом Уставу, чије је доношење у току, самоуправни социјалистички односи истичу у први план, поред равноправности народа, и одговорност за ту равноправност и за заједнички живот.

Иако самоуправни социјализам доноси собом и сузбијање, потискивање национализма те спречава заостравање међунационалних супротности, ипак не треба, разуме се, мислити да у томе постоји неки аутоматизам, те да активни напори, рецимо и интервенције, свесних политичких снага нису потребни. У друштву уопште, а нарочито у сфери националних односа, старо, тј. стара схватања и стари менталитет увек постоји и у новим (тј. у новим условима), или, како је Маркс говорио, „традиција свих мртвих генерација притискује као мора мозак живих”. И зато је неопходна, и биће и даље неопходна, нарочито док је радничка класа у почецима или у току свог самоуправног конституисања: с једне стране, активна борба организованих свесних снага, а то значи пре свега нас комуниста, у остваривању пуне равноправности народа и народности — равноправност народности је од посебног значаја за нас у Србији — на свим пољима рада и живота, посебно у развоју њихових националних култура, образо-

вања, информисања, здравља итд., а, с друге стране, борба против националистичке идеологије и њеног испољавања најчешће у облику великодржавном или унитаристичком али каткад и у сепаратистичком, за нас у Србији, такође, а посебно на Факултету нашем, као факултету друштвених наука, од нарочитог значаја због тешких наслага схватања и идеја многих и многих генерација српског друштва које су нама претходиле.

Владимир Јовановић

У дискусији о Платформи ја сам за онај прилаз који у Платформи види пре свега, политички документ. Свакако, да смо ми овде позвани да се и о садржини Платформе изјаснимо и да је на директан или индиректан начин прихватимо, као што добар део нас овде и ради.

Међутим, на скупу овакве врсте и оваквог састава, свакако је немогуће и не треба избећи и теоријске осврте на неке проблеме који произилазе из оних питања која Платформа формулише.

Мени се намеће питање који су то теоријски задаци који се постављају пред овакву установу као што је наша? Друго као политичка организација свакако морамо себи да поставимо питање који су то практични задаци који за комунисту у овој кући и у средини у којој ми живимо и радимо произилазе из Платформе ако је усвајамо не само декларативно него и суштински.

Ако погледамо у области теорије, ако пођемо од ове садржинске стране Платформе, мени се чини, можда је то већ и на овом састанку пропуштено, да су снаге ове организације такве, да смо ми могли комплексније садржински да приђемо овој дискусији, да изаберемо нека од суштинских питања из Платформе, и да их са више аспеката, из онога што ми свакодневно радимо, осветлимо и да тако садржински више допринесемо у дискусији о Платформи и ономе што Платформа треба за даљи развој будућних односа да разјасни и као правце развита да назначи.

Отуда, потреба за тимским радом, за интердисциплинарном сарадњом, која је већ у овој дискусији требало да дође до изражаја, мислим да је у будућности онај задатак који за нас проистиче из Платформе и да је тешко прихватљиво да оваква организација као што је наша не изради форме таквога рада тако да овим питањима не прилази свако од нас парцијално из свог аспекта, остављајући можда целину ствари по страни, јер свакако, да свако од нас не може да обухвати све оне видове које расветљавање појава у нашем друштву тражи.

Отуда мислим да у теоријском прилазу ми свакако морамо да потражимо видове истинске сарадње која је до сада недостајала. Ја ћу узети за пример, само опет, као и сви други из своје области, неке категорије које Платформа покреће, да видимо колико су то дубоке промене које Платформа у односу на оно што јесте доноси, а колико смо ми можда мало до данас учинили на разјашњавању тих појава.

Ја ћу се задржати на проблему основне организације удруженог рада и на појму предузећа који су Амандмани већ изменили, које Платформа даље развија. Да видимо који су ти основни теоријски прилази који нам се намећу и шта смо ми ту могли да допринесемо а вероватно за сада нисмо, а убудуће ћемо вероватно моћи више ако се овако организујемо као што сам рекао.

Кад се говори о основној организацији удруженог рада, Платформа каже да је то основни облик удруженог рада, каже да је то почетни облик, да је то самоуправна интеграција, говори о условима оснивања и конституисања основних организација удруженог рада. Уставни амандмани 1971. године извршили су револуционарну промену у друштвеним односима у нашим радним организацијама увођењем основних организација удруженог рада чије су елементе утврдили. Од тог момента, до данас, ми смо сведоци једног бурног процеса конституисања основних организација удруженог рада, сведоци смо лутања која се чине у дефинисању и тражењу која је та организација, односно који је тај скуп људи у радној организацији који представља основну организацију, који су то економски предуслови — лутања која иду у доста различите крајности, а да ми нисмо могли снаге као Правни факултет да овом питању посветимо посебан састанак и да можда овом приликом са разних аспеката ово питање сагледамо.

Истовремено, Платформа иде даље од Амандмана и анализирајући односе основне организације удруженог рада и предузећа, даје негативну оцену категорије предузећа у досадашњим условима развоја и говори о класичном поимању предузећа, говори о отпорима који се крију иза тог класичног поимања предузећа, говори о променама у појму предузећа, о променама у односу на основне организације и предузећа, чак мени се чини, да у том негативном оцењивању онога што је превазиђено иде даље од Уставних амандмана. Платформа можда, и ту би наш допринос свакако могао да буде, не даје одређене позитивне оцене ових промена, у чему и какви су односи који се структурирају сада у предузећу као новој категорији, знајући свесно да хтели не хтели, предузеће остаје као појавни облик организације у привреди, и то у тржишним условима, онај који ће се вероватно за један дужи период времена јављати као основни облик тржишних односа. У тим појавним облицима суштинске измене треба да настану, да основне организације преко предузећа буду те које ће бити носиоци тих тржишних односа. У тако сложену мењању садржине, у условима остајања одређених организационих облика, свакако је нужна сарадња у теорији да се те категорије повежу и разјасне, а свакако мислим да би такав један састанак пре Платформе, односно пре усвајања. Платформе са наше стране био онај допринос Платформи који би ми као научни радници или они који се баве овим питањима и професионално, а свакако и као комунисти ове организације, могли да дамо као наш допринос. Међутим, свакако, као што сам рекао на почетку, за такав прилаз треба и друкчије наше организовање, друкчији наш прилаз оваквим дискусијама и раду.

Ово сам навео само као пример једног склопа проблема који се намеће и који је животно присутан у нашој стварности. Ми имамо сва-

како и других таквих питања која Платформа покреће, новчане организације, промет, интересне заједнице — зар је могуће да ми пуштамо да се одвија дискусија о интересним заједницама а да ми нисмо присутни а реч је о нама, о новим односима између нас самих, између нас и оних за које сви овде заједно спремамо кадрове, односно за које спремамо вас студенте да вас прихвате, зар смемо, допустити да све то иде мимо нас, а да ми док се о томе воде дискусије, и полемике, да ми тој дискусији нисмо присутни.

Свакако, ја не бих рекао да је то нека намера. То је инерција, то је навика да свако од нас ради сам, то је недостатак сарадње, а свакако одговор на ова питања могу да дају само заједно и економисти и привредњаци и цивилисти и социолози и сви други који на овом факултету развијају теорију. Сваки појединачно, сигурно да не може да да потпуни одговор, или ће се делимично јавити ван ове установе, а да се, оно што је најважније, ми као Правни факултет и као комунисти Правног факултета нећемо чути. Чуће се појединачно свако од нас, али ми као организација, мислим да у овоме закашњавамо и не дајемо онај допринос Платформи, у овој фази када се разјашњавају питања, када се утврђује садржина Платформе. ми не дајемо онај допринос који смо кадри да дамо. Друго је питање како ћемо то учинити после, када Платформа буде усвојена.

У области праксе ми смо присутни и свакако да је у нашој друштвеној стварности једно од централних питања данас, данашњег политичког живота, амандманско конституисање. Платформа у овој области констатује постојање јаких отпора, констатује формално организовање, узурпирање основних организација удруженог рада, констатује да се решења крећу између две крајности између покушаја монополистичког задржавања јединствених организација, покушаја да се на тај начин задржи преливање дохотка, да се на тај начин задрже одређене позиције које постоје, с друге стране, исто тако Платформа констатује да постоји друга крајност, уситњавања, прављења основних организација удруженог рада тамо где нема основних, битних услова и на неки начин формалног прилажења примени уставних амандмана.

Видите, када је реч о уставним амандманима и ми у нашој кући, овде где радимо, треба свакако да се упитамо где смо ми у примени уставних амандмана. Ово што пише у Платформи свакако се односи и на нас и ту можемо и себе да нађемо, нужно је да и ми извршимо анализу докле смо стигли и где су проблеми код нас. Свакако да Правни факултет у овим питањима не би смео да буде последњи. У тражењу одговора на ова питања не бисмо смели себи да допустимо да у низу факултета и на Универзитету будемо они који ће бити на крају. Вероватно с правом се може очекивати да ми ту будемо и неки који ћемо давати пример.

Ако овако приђемо садржини Платформе, свакако да ми не можемо да занемаримо ни један од ова два аспекта на која сам ја хтео да укажем. Ми свакако морамо, и то на овом састанку појединачно и највише чинимо, ми морамо садржински да се ослонимо на Платформу, прихватајући је, продубљујући и налазећи тамо где има места допуни. Међутим, свакако да ми, и то Платформа такође каже, у припреми Конгреса треба

и са ове практичне стране да приђемо и да оно што се односи на нашу кућу, размотримо и да на неки начин организованије него до сада томе приђемо.

Ова дискусија је само један вид нашег одговора на ова питања, врло широк, врло општи. Међутим, ми се морамо организовати тако да наш допринос буде у размери са оним што можемо и у сразмери са оним што се од нас с правом очекује. Само ако тако приђемо, моћи ћемо да кажемо да смо наш допринос у припреми Конгреса и у доношењу Платформе дали онако како овај Факултет треба да учини.

Александар Ваџић

Тема о којој желим да говорим, има за повод проблем који је на први поглед парцијалан и превасходно теоријске природе. У Платформи за припрему одлука X конгреса, наиме, налазе се два става која ћу интегрално прочитати.

Први. „Развој самоуправних продукционих односа, те превазилажење технократских и бирократских појава у друштвено-економским односима, и остатака старог друштва, ствара основу за поступно превазилажење категорија као што су: добит, цена рада и слично, као остатка прошлости и за афирмацију принципа дохотка као новог друштвено-економског односа”.

И на једном другом месту: „Често се захтевом за модерним и развијеним тржиштем у суштини ишло за увођење тржишта, радне снаге и тржиште капитала, односно некритичком преношењу категорија капиталистичког друштва у наше услове. Ни један, ни други захтев није на линији онога што је зацртано у Програму Савеза комуниста Југославије, као задатак ове етапе”.

Сви они који су стигли до треће године студија сетиће се да ова два става имају директне импликације на питања којима су се бавили у економској теорији, у привредном систему и у политичкој економији. Поједностављено говорећи, у нашој економској теорији, готово читаву једну деценију присутна су три теоријска схватања, која су постојала и развијала се као еквивалентна: теорија или систем дохотка, теорија или систем добити и најзад, теорија или систем акумулације.

Економистима те теорије, њихове друштвене претпоставке, њихови механизми и њихове последице, нису непознате. Оно што је ново јесте да се у то, до сада превасходно теоријско питање, улази са једним од најважнијих докумената Савеза комуниста. Оно о чему хоћу да говорим јесте: да ли је то требало учинити, и да ли оно што је на ту тему написано у Платформи за Десети конгрес треба прихватити?

Да бих да то питање одговорио мораћу да захватим знатно шири сегмент друштвеног живота од онога који проистиче из прочитаних цитата.

У периоду који је за нама, боље рећи периоду из којег смо законрачили, али још не и изашли, живели смо у присуству значајних дру-

штвених неравнотежа и неусклађености. Оне нису само материјално-производне природе, чак не само економске, већ много шире и тичу се нашег укупног друштвеног развоја, у свим његовим димензијама: економској, социјалној, националној, политичкој и др. И то не само унутар сваке од тих димензија, него и између њих, као однос између економског и социјалног, социјалног и националног, националног и политичког, итд.

Тако посматрајући на низ негативних страна нашег друштвеног развоја, као што су: снижавање темпа раста привреде, одржавање, или чак продубљавање структуралних диспропорција, повећавање разлика у нивоу развијености појединих региона, пораст незапослености и запослености у иностранству, социјална диференцијација, снажна експанзија технократије уз практично реституисање капитал-односа, бујање национализма, итд., не може се гледати као на случајне, нити међусобно независне појаве. Оне се морају повезати са целином друштвено-економског развоја наше земље, у једном дужем раздобљу.

Оно што је при томе најзначајније, јесте одговорити на питање откуда те глобалне неравнотеже, јесу ли оне израз појединачних или појединих деформација, јесу ли настале ван граница створеног друштвено-економског система, или као његова негација, или су настале као његов производ?

Иако се на ово питање не може једнозначно одговорити, јер је несумњиво било и једног и другог, оно што из Платформе, имплицитно, а на многим местима и експлицитно проистиче, јесте да су те неравнотеже, те крупне друштвене неусклађености, у много чему биле резултат створеног система, ако не као директна последица појединих његових солуција, иако је и тога било, а оно свакако као резултат крупних недограђености и великих празнина које су у том систему постојале. Врло често као резултат систематских, економско-политичких или других решења, која су се формирала на бази непринципијелних компромиса парцијалних интереса, који су законито водили угрожавању општег, за који је сваки од тих парцијалних, у ствари, и желео да се представи и наметне.

Јер, како иначе објаснити претварање банака у главне носиоце акумулације и проширене репродукције, у тренутку или у периоду када су се сви опредељивали за систем самофинансирања? Откуда повећање законских обавеза из дохотка упркос вишегодишњим прокламацијама о неопходности растерећења привреде? Како објаснити заостајање производње репродукционог материјала и пољопривреде, кад су циљеви економске политике од реформе до средњорочног плана били сасвим обрнути? Откуда социјалне разлике које се никако не могу довести у склад с принципима расподеле према раду и резултатима рада? Итд.

Управо у овом погледу, по мом мишљењу, Платформа значи несумњиво нови квалитет, и то нови квалитет у низу година уназад, јер разрешавање насталих противречности тражи на нивоу целине друштвено-економског развоја за који се опредељује. Анализа те целине, по мојем мишљењу, упућује на три фундаментална става.

Прво. Платформа за Десети конгрес у први план ставља социјалистички развој као процес ослобађања читаве радничке класе Југославије,

афирмације њеног економског положаја и улоге у друштвеним збивањима. Она ставља тачку на сва настојања да се радничка класа развије, издели, било регионално или грански, и да се на супротстављању њених делова, гради сопствена позиција и друштвени монополи, јер се у ствари, на том потискивању улоге радничке класе, на праву да се у њено име, а за свој рачун говори и преговара, са другим претендентима на њено представљање, настале основне противречности и друштвене деформације у нашој земљи.

Друго. Јединственост радничке класе и јединственост њеног економског и укупног друштвеног положаја, а то значи и њеног става према друштвеном развоју, захтевају јединствен политички програм тога развоја. Није ни пре Писма била тајна да о томе у нас постоје врло различита опредељења, која су се развијала симултано и готово равномерно. У Београду, чини се, више него игде другде, што с обзиром на његову бројност, на концентрацију људи, средстава, информација, знања, итд., није ни чудно. И није тајна, исто тако, да није постојао јасан политички став према свим опредељењима, иако су нека од њих, технократизам у чијој је основи стајао капитал-однос, нарочито, не само потенцијално, већ и актуално рушила темеље самоуправног социјалистичког друштва. И управо, тај, рекао бих теоријски, у ствари, идејни либерализам, одричући неопходност друштвеног опредељења према различитим виђењима друштвеног развоја, законито је водио у политички либерализам, у одсуство друштвене акције и тамо где је она према програму Савеза комуниста Југославије и његовим организационим принципима била неопходна.

Да будем сасвим јасан и да оно што ћу рећи не буде само тумачено него ни схваћено другачије од онога што желим да кажем.

У науци, у теорији, могући су и као услов напретка неопходни различити приступи. У друштвеним наукама, такође. Али политика нарочито политика једне револуционарне организације какав је Савез комуниста одувек тежио да буде, не може бити без става према различитим виђењима друштвеног развоја, исто онако као што револуционаран политички програм не може бити без јасне георијске, политичко-економске и друштвене опредељености. А у низу области, у привредном систему на пример, та опредељеност, као да није постојала, због чега се многе дилеме одржавају готово у истом облику већ две деценије; на пример, дилема доходак или добит, са којом сам и почео своје излагање. У том смислу, што је за нас као педагоге нарочито значајно, различита научна опредељења не могу се некритички, као једино могућа истина, ex cathedra преносити студентима, тако да нам се делови истих генерација не само информишу, већ и друштвено оформљују на битно различит начин.

Сопствена опредељења, другим речима, неопходна су за сваког ко је личност, али се њима не могу заменити друштвена. Управо зато, да завршим, мислим да је било на месту што се у Платформи за Десети конгрес не само на позитиван начин утврђују основни принципи даљег развоја привредног система него и указује на концепције које су са таквим развојем инкомпатибилне.

Др Војин Димитријевић

Хтео бих да посветим пажњу четвртом, последњем делу Платформе која је пред нама, не само зато што је та материја мени по формацији најближа, него и зато што ми се чини да не би било добро да се наша дискусија заврши а да не кажемо ни једну реч о тим аспектима Платформе и, што је много важније, о видовима нашег живота, наше ситуације у Југославији, који су ових дана нарочито потенцирани. Јер наше тле је традиционално под притисцима различитих врста. Југославија, од када постоји, непрекидно одолева разним притисцима и стално је суочена са покушајима мешања у њен унутрашњи живот. Последњи дани, мислим на сукоб на Блиском Истоку, драматично показују у каквој се близини Југославије дешава ово што се дешава.

Мене је изазвала једна реченица у Платформи на страни 147 издања латиницом, која је занимљива за средину у којој се води ова дискусија.

Наиме, каже се на том месту: „Покренуле су се огромне народне масе у Африци, Азији и Латинској Америци, готово две трећине данашњег човечанства. Друштвене и политичке науке, па ни социјалистичка мисао у целини, још нису довољно објасниле природу ових процеса и њихов револуционарни значај”.

Мислим да то овде за нас на нашој институцији, значи веома много јер показује да се ни један конкретни политички програм не може саставити без поимања и тачног схватања извесних ситуација с којима смо суочени, па према томе, указује на огромну улогу науке која добија у том свом виду не само обичну, конкретну примену, него примену од одлучујућег значаја.

На овом месту, наравно, где је разговор о политичким проблемима који су пред нама, нећу да се упуштам у асоцијације научне природе које овај пасус покреће, али хоћу да кажем следеће: да се у нашем схватању света и светског друштва, то значи, судбине, кретања у човечанству, стално мешају две слике тога света; једна као поприште светско-историјског процеса, а друга као арена збивања међународних односа схваћених као односа између држава, па се и у гледању на међународне односе стално осцилира између једног и другог, или се иде напросто на универзалне закључке као да је светско друштво само поприште борбе неколико класа или двеју класа, у овом тренутку, или се иде у други, по мом мишљењу, етатистички екстрем, где се чак и класна борба у међународним размерама објашњава једино односима између држава, што доводи и до практичних изопачења од којих су вероватно најкарактеристичнија она која су чињена под утицајем стаљинизма.

Међутим, треба при том увек имати једну тачну меру. Чини ми се да треба имати у виду да разумевање класне борбе у међународним размерама тражи да се схвати да поред држава у овим односима, у овој борби, играју улогу и неке друге снаге које ми тешко опажамо и о којима имамо доста помућене представе. То иде чак и дотле да захваљујући једној таквој маски, коју на себе узима савремени капитализам, нарочито

савремени супер-концентрисани капитализам, чак и у социјалистичком свету долази до унутрашњих одражаја таквих схватања. Ја ћу изнети само један пример, пример проблема који поставља општетехнолошки и технички развој, који за собом доноси огромну моћ менаџерског слоја и девизу побољшања животног стандарда у смислу главне тежње човекове. Та парола која на једном, нешто вишем нивоу носи са собом чак и привидно пацифистичку тезу о конвергенцији двају система, о томе да се капитализам и социјализам постепено приближавају зато што показују споља, у организацији, сличне црте, доводи до рефлекса који се и у добронамерних и код злонамерних људи, у нашем друштву огледао у томе да је материјални напредак био схваћен као идентичан са друштвеним напретком, идентичан са настајањем социјализма у нашој земљи и, наравно, до смањивања или ниподаштавања разлика које постоје иза тога привида, сличне организације или некакве симетричности. При томе нисмо били довољно способни да уочимо веома значајна истраживања и веома значајне описе које су о особинама тог високостандардног живота давали сами његови сведоци. Тако смо у духовној сфери кренули са једним врло сиромашним схватањем богатства и пуноће људске личности.

Осим тога, дужни смо, чини ми се, да анализирајући ситуацију која је сада у настајању и покушавајући да схватимо класну борбу у међународним размерама и наше место у њој, да уочимо све нове видове тзв. суперконцентрације капитала на међународној сцени. Наиме, у тренутку када долази до извесног примирења политичких супротности између Совјетског Савеза и Сједињених Америчких Држава постоји опет утисак код оних који посматрају процес о којем сам говорио као сукобљавање држава, постоји утисак о релативном миру и задовољству *status quo*-ом, док се, међутим, не уочава да супротности, противречности између високоразвијених капиталистичких земаља све више губе и долази до стварања разних транснационалних (значи, таквих да премештају националне границе), снага и, ја бих рекао, чак и субјеката, који су далеко моћнији него поједине државе о којима смо ми научили да размишљамо. Оне добијају различите називе, међу њима мултинационалне компаније, или наднационалне компаније, али довољно је уочити при том, поред њихове моћи и поред бројки које показују капитал којим располажу, њихов међународни карактер, како у погледу операција, тако и у погледу капитала и њихов циљ да што лакше у интересу развијеног капитализма експлоатишу неразвијене делове светске територије, неразвијене делове света. Ово опет доводи до нове димензије (било би ту сувише просто говорити о некаквој класној подели између држава) доводи до тога да је становништво, да су читава становништва, појединих региона експлоатисана од читавих становништава других високоразвијених региона, а ту на жалост, наша запажања нису отишла даље од познатог става о томе да долази до аристократизације радничке класе у неким земљама или до анализа везаних за класични колонијализам.

У том погледу чини ми се да би требало наставити ону улогу, коју су, рецимо, комунисти имали пре другог светског рата у раскринкавању међународног картела произвођача оружја. То, према томе, нису појаве које нису и раније биле уочаване, али данас имају велики значај и, ако

бисмо хтели да узмемо један конкретни пример, чини ми се да најновија збивања на Блиском Истоку не можемо да разумемо без поимања и ове димензије јер није случајно да међу највећим мултинационалним компанијама фигурирају углавном петролејске компаније.

Поред тога је већина капитала и седишта и главни утицај у тим компанијама амерички, из чега се види да они кругови који већ владају иза заклона представничке демократије у Сједињеним Америчким Државама, то је тзв. војно-индустријски комплекс о којем се доста чуло) успевају да овим путем утичу и на остале делове света и да је према томе фронт одбране постојећег система врло чврст, али истовремено добија појавне облике на које ми нисмо навикли, с тим што се наравно у тренуцима када изгледа да се предност губи, не преза од најсуровијих и најдивљачкијих средстава.

Чини ми се да с тим у вези постоји извесна конфузија о томе ко су носиоци напретка у свету и ко су носиоци неизбежних социјалистичких промена које се дешавају у свету. Постојала је тенденција, и чини ми се доста јака, да се прогрес у међународним размерама, друштвени прогрес, класна борба, као што сам рекао, тумачи само дејством држава у којима је радничка класа освојила власт. Међутим, мени се чини да то није довољно и чини ми се да Платформа ту даје могућности да се иде шире или да треба да се иде шире. По Платформи су субјективни чиниоци оваквих кретања, поред социјалистичких земаља, којима се даје дужно место, социјалистичка свест и организоване социјалистичке снаге. И о кретању нашег Савеза комуниста том линијом сведочи и бројка која је дата о томе са колико радничких партија Савез комуниста одржава везе, а са колико социјалистичких и напредних ослободилачких покрета одржава везе Социјалистички савез. Јер, ако би се, да се вратим на оно што сам рекао, ако би се светски друштвени процес посматрао само као однос држава, од којих једне носе прогрес, јер су представници радничке класе, а друге га коче, онда би се занемариле управо оне снаге о којима говори део Платформе којим сам почео излагање. Поред секташког односа према њима показало би се неразумевање савременог друштва.

У том контексту је и велик значај који Платформа, а и наша спољна политика, даје несврставању, јер оно ван тога круга окупља такве снаге, биле оне, како то Платформа каже, „свесне” или не своје улоге, и ствара, што је још важније, услове за таква кретања у целом свету, која једино могу да обезбеде и југословенске интересе, интересе радничке класе у Југославији.

И баш с обзиром на ситуацију која је настала због тенденција великих сила ка споразумевању, антиимперијалистичка нота последњег скупа несврстаних у Алжиру наглашава једну димензију несврстаности која управо креће ка том светском процесу стварања социјализма под условима који се, наравно, претпостављају и познати су из наше праксе, и ту Југославија, чини ми се, игра улогу које можда до сада многи од нас нису били ни свесни, и коју би можда у овој Платформи требало још више нагласити.

Југослав Станковић

Само неколико речи да кажем, чини ми се, о једном од најзначајнијих питања, као што је и у уводној речи речено; наиме, неколико речи о проблему дефинисања и улози радничке класе. Сигурно, да то није једноставан проблем и чини ми се да је и у Платформи ово једно од ретких питања које, ако могу тако да кажем, није сасвим доследно изведено.

Ту је, прво, извршен покушај да се на један доста сажет начин диференцира став Платформе од различитих других ставова, који, полазећи привидно од одређених промењених социјалних околности у савременом свету, у суштини негирају егзистенцију радничке класе. Помињу се разлози који се том приликом наводе, као рецимо, да је научно-технолошка револуција, толико значајна да се положај и карактеристике радничке класе мењају, затим, да долази до исшчежавања класичног мануелног рада, даље, да пораст терцијалне делатности такође доводи до тога и на крају се помиње и инсистирање на улози интелигенције, чија промењена улога, по овим теоријама, доводи и до промене карактеристике радничке класе.

И доследно томе, на почетку одељка који расправља о овом питању, констатује се да је „радничка класа историјски дефинисана и афирмисала се у прошлом столећу од класе по себи у класу за себе”. Даље каже се: „када се у документима говори о радничкој класи онда се узима овај појам радничке класе”. Значи, узима се радничка класа као историјска категорија, односно, једноставно да кажемо, појам радничке класе у класичном смислу речи, како су то иначе дефинисали и класици марксизма.

Међутим, вероватно и под притиском објективно промењених околности и због потребе да се у тим промењеним околностима наново, можда прецизније, дефинише радничка класа, нарочито у односу на наше услове, долази, чини ми се, до одређеног одступања од ове претходно изнете дефиниције. Цитирам места на којима се то, како ми изгледа, чини. Прво се каже „да се у условима друштвене својине... сви људи који раде тим средствима и живе од свога рада чине основну базу радничке класе”. Даље: „Техничка и друга интелигенција која учествује у производном процесу у самоуправним односима, ако то већ није, постаје део радничке класе”. Значи, ту се убраја постепено и техничка и друга интелигенција. Даље: „И радно сељаштво са мењањем продукционих односа, све више прелази у радничку класу”. Као резиме тога, заправо, износи се критериј на основу кога се и ови слојеви укључују у радничку класу и каже се да није битна функција, делатност, „да ли је неко инжењер или физички радник, већ какав је његов положај у продукционим односима”. Значи битни критериј је положај у продукционом односу који се на основу свега овога великим делом заснива или чији је битан елеменат, на основу овога, што је изнешено у Платформи, постојање друштвене својине и самоуправљања на тој друштвеној својини.

На крају, на основу тога што се велики број ових социјалних категорија мање или више укључује у радничку класу, долази у ствари, до прелажења појма радничке класе у појам радног човека, тако да се фактички не прави нека битна разлика између појма радничке класе и појма радних људи, или радног човека. У суштини сви они који раде на друштвеним средствима за производњу у друштвеној својини, у свим областима друштвене делатности, сачињавају и основну суштину, основну садржину радничке класе, а и радног човека. Тако имамо ситуацију коју је Печујлић дефинисао као ситуацију која довољно не диференцира фактички различите положаје и на основу тога доводи до могућности коришћења тог фактички различитог положаја и стварања повољнијих услова за одређене социјалне групе.

Ја бих био слободан да укажем на једну могућност можда нешто другачије анализе која би могла да покаже да ипак треба правити доста значајну разлику између онога што би могло да буде радничка класа и у нашим условима и осталих да кажем, радних слојева. Наиме, изгледа да је уобичајено да се у нашој политичкој литератури — појам радничке класе, пре свега, заснива на појму својине. Иако се полази, рецимо, од класика марксизма, пре свега, можда од Лењина, да се занемарују неки други елементи о којима су класици марксизма водили рачуна. Наиме, када се каже, када Лењин каже, да класу сачињавају људи који имају различит положај у историјском типу друштвене производње и наводи се неколико елемената, од којих је један однос према средствима за производњу, други, положај у организацији рада и тако даље, да не цитирам свима познату дефиницију, онда се може констатовати да он положај класа посматра много комплексније. На основу тога, би вероватно могли констатовати да измењене карактеристике једног од елемента, не морају битно утицати на положај класе као целине. Конкретно хоћу да кажем, да у нашим условима, са променом својине уколико се задржавају различити положаји социјалних група који потичу из неких других карактеристика, рецимо, положаја у организацији рада, онда можемо основано сумњати да постоје тенденције да се репродукују одређени класни односи. Када кажем положај у организацији рада, ја пре свега мислим, да битно различите положаје који настају на основу тога што на овом ступњу развоја средстава за производњу, постоји и оно што бисмо назвали технолошком и друштвеном поделом рада. Та подела рада која није само подела на умни и физички рад, али сигурно тај моменат поделе на умни и физички рад је веома значајан, доводи до тога да су одређене друштвене групе, не мислим у оквиру основних организација удруженог рада, у оквиру предузећа, у оквиру основних производних јединица, него у оквиру друштвене производње као целине, у значајно различитом положају. Нећу да кажем у битно различитом положају, али свакако и значајно различитом положају. На основу друштвене и технолошке поделе рада и стечених социјалних позиција, одређене социјалне групе фактички управљају процесом друштвене производње као целине, док друге социјалне групе односно оно што бисмо могли назвати класичном радничком

класом, фактички се налазе у ситуацији да реализују, пре свега, својом физичком могућношћу, одређени ток материјалног процеса производње. Таква ситуација настала у оквиру, значи, глобалних друштвених услова, може бити значајно измењена увођењем самоуправљања. На тај начин се у друштвени положај групе уводи један нов елемент који сигурно утиче и на положај у одлучивању, али у основи тај елемент, увођење самоуправљања, не брише овај први елемент — њихов положај на основу технологије и друштвене поделе рада. Према томе, док имамо одређени ступањ развоја производње заснован на савременој технологији, имамо и одређену тенденцију цепања друштва на слојеве који управљају друштвом на основу свога положаја у друштвеној репродукцији и на оне слојеве који материјалну производњу реализују својом активношћу. У условима друштвене својине и постепеног мењања продукционих односа, ова тенденција, заснована на одређеном ступњу развоја производних снага, губи на оштрини и постепено, са укупним променама у материјалној и другим сферама друштвене делатности, доводи до формалног и фактичког изједначавања положаја свих чланова друштва, до укидања класних и других разлика. Међутим, по класну садржину покрета може бити опасно превелико инсистирање на истоветности положаја у продукционом и свим другим односима свих чланова нашег друштва, пошто, како сам покушао да покажем, истина на један сасвим кратак и сумаран начин, мада проблематика захтева много озбиљнију анализу, таква теоријска основа може у неким случајевима допринети неуврићању стварних разлика које нужно постоје и које у многим случајевима доводе до тенденције отуђења вишка рада од радничке класе.

Наравно, не мислим да кажем да у нашим условима слојеви који имају повољнији положај у друштвеној подели и организацији рада поседују аутоматски и одређену политичку, културну и економску моћ и да се репродукују као класа. Али, морамо више водити рачуна да је и то одређена тенденција. Ако пођемо од такве анализе чини ми се да је онда веома јасно каква је улога и субјективних фактора и Савеза комуниста и самоуправљања у таквим условима. Другим речима, већа организованост, константно настојање организованих снага друштва, да се тај један законити однос који доводи до различитих положаја превазилази јесте један од основних услова реализације битних социјалистичких начела. Уколико имамо и једну теоријску концепцију која те разлике не истиче довољно јасно, и уколико немамо једно стално настојање да се те разлике у одређеним околностима превазилазе, чини ми се да ће, да тако кажем, и законито долазити до јаснијег цепања, што се догодило последњих година, на супротстављене социјалне групе.

Према томе, да закључим, сматрам да би у Платформи тај моменат могао да буде нешто доследније изведен и нешто јасније изражен, тако да и улога радничке класе и појам и однос према радном човеку, буду доследније дефинисани. Истина, на основу политичке активности у последње време и обезбеђивања радничке већине у разним форумима и организацијама, у пракси се, бар за сада, прави сасвим јасна разлика између ових појмова.

Др Влајко Брајић

Укратко бих нешто рекао о два питања која се тичу идејног, политичког и акционог јединства, идејне улоге и идејне борбе Савеза комуниста Југославије. О њима се говори у Платформи а сматрам да су и од принципијелног и практичног значаја. Реч је о лику члана Савеза комуниста и о борби против опортунизма у Савезу комуниста.

Значај ова два питања за политичко и акционо јединство СК је несумњив, и, рекао бих, никада није изричито порицан, али је у периоду либерализма био сведен на фразу. Значај ових питања мора бити реафирмисан.

Када је реч о лику члана СК, односно о моралном и политичком лику члана СК, треба имати у виду да је то сложен појам. Савез комуниста се бори за разумевање његовог значаја и његово остваривање и на томе се мора и даље настојати. Посебно мора истрајати у настојању да се негде не сведе на само једну димензију. Не може се нпр. члан Савеза комуниста ценити само по ставовима и понашању у једном моменту без његовог сагледавања у дужем периоду и сагледавања његове целокупне личности. Наравно то не значи да се могу занемаривати његови ставови и понашања у једном одређеном моменту.

У изнетом смислу мора се у Савезу комуниста непрекидно водити борба против ставова и понашања неспојивих са ликом члана Савеза комуниста. Сада се посебно мора настојати да у борби коју води Савез комуниста чланови Савеза комуниста схвате да је СКЈ револуционарна партија, да су чланови СКЈ обавезни да се стално боре за развијање самоуправних друштвених односа и друштвене својине. Морају се, са друге стране, оцене сваког члана Савеза комуниста темељити на овим битним опредељењима не запостављајући ни друго. Говорећи о идејној улози и идејној борби комуниста, Платформа посебно подвлачи значај опредељења у спровођењу писама и амандмана (*).

У новој иницијативи и акцији СКЈ посебно је важна борба против разних врста и свих облика опортунизма. Борба против опортунизма је у уској вези са ликом члана Савеза комуниста. Треба имати у виду да се опортунизам може јављати у разним облицима, а то значи не само у облику тихог прилагођавања (како се обично и мисли) већ се може испољавати и у облику залагања за политику Савеза комуниста, нпр. са циљем да се, како се то у Платформи каже, „сачува од првог налета политичке и друштвене акције на основу Писма“.

Не може се, наравно, дати шема за оцену чија су опредељења истинска а чија нису, нити се може ићи на сумње али се при томе мора поступати тако да се оцењују сви ставови и целокупан рад и понашање и да се тако утврђује о чему је реч. Савез комуниста, другим речима, не може да дозволи да се неко прикрива иза речи, поготову ако постоји несагласност између речи и дела.

(*) У Платформи се у вези са тим каже: „Националистичке, либералистичке и технробирокарске, стаљинистичке, као и оне снаге поражене на Четвртом пленуму и даље воде акцију: прво, сачувати се од првог налета политичке и друштвене акције на основу Писма и, друго, блокирати акције радничке класе, њене интересе, захтеве и критике“. („Комунист“ бр. 848. од 18. 6. 1973. г. стр. 55. III/2).

Дакле, оно што смо овде чули у дискусији ја бих оценио као став до се оцењују дела а не речи и да се све свакодневно и комплексно оцењује и да немамо илузија да се опортунизам појављује само као пасивност и ћутање.

Др Верољуб Рајовић

Моја поставка је у томе да Савез комуниста Југославије не може остварити водећу улогу у друштву ако је радни човек лишен основног оружја у борби за самоуправни социјализам — марксистичког погледа на свет.

Треба одмах напоменути да је Платформа истински, критички и отворен приступ прошлости, односно садашњости и на бази тога реално постављање будућности.

Самоуправљање је прелазан, али и пролазан период — систем који се стално креће у правцу прогреса. То је смисао његовог постојања и развика. Самоуправни социјалистички систем се не креће аутоматски већ свесно, делањем и изналагањем најбољих и најадекватнијих токова и путева у свом развикау. Према томе, правилан и успешан ток овог система зависи у првом реду од човека и то класно опредељеног, односно марксистички образованог бића. Отуда је један од основних задатака сваког радног човека, посебно радничке класе, да се наоружавају теоријом марксизма-лењинизма, с' једне стране, и да стално раде на проучавању наше револуционарне праксе ради изналагања нових и бољих путева и токова, као и нових облика, начина превазилагања противуречности нашег прелазног доба, с' друге стране. Другим речима, потребно је повезати револуционарну теорију са праксом и тиме праксу учинити такође револуционарном. Треба сасвим отворено рећи да нема револуционарне теорије без револуционарне праксе, нити револуционарне праксе без револуционарне теорије. У ствари треба створити такве услове у којима неће бити разлике између теорије и праксе, између речи и дела. Јер, одавно се говори о томе како је теорија једно а пракса нешто друго. То је нека врста традиције са којом треба престати. Дошло је време да ове две димензије људског бића једном заувек венчамо али, не за привремено, него за трајно. У свему томе, свакако основни задатак припада члановима СКЈ. Њихов је примарни задатак да онемогуће, спрече стварање било каквог, било којег несамоуправног односа и то у свим сферама друштвеног живота и рада, посебно у бази — у производним односима. Платформа и нови уставни систем у том погледу пружају скоро идеалне могућности. Наиме, полази се, по нашем схватању сасвим оправдано, од тога да се самоуправни односи најбоље и најоптималније могу остварити у основној организацији удруженог рада, као основном облику удруживања радника и оквира у којем се одражавају сви облици удруживања рада у целини. Зато је задатак сваког члана СКЈ да се бори за формирање основних организација удруженог рада на амандманским основама, као услова и основа за економски и друштвени напредак сваког радника, сва

ког облика удруживања рада и средстава и целокупне наше социјалистичке самоуправне заједнице. Да би основне организације удруженог рада могле да опстану и самоуправно живе, неопходно је створити и сачувати њихову материјалну основу, њихов доходак, тј. материјалну базу самоуправљања. Отуда је даљи задатак чланова СКЈ да сачувају доходак у оквиру основне организације удруженог рада, односно да остваре могућност утицаја рада у свим сферама друштвених односа и на свим нивоима. Другим речима, треба онемогућити преливање дохотка из основних организација удруженог рада, и хоризонтално, тј. у друге основне организације удруженог рада, и вертикално, тј. у разне друге облике удруживања рада и средстава. Да би се омогућило утицај рада у свим сферама друштвених односа и на свим нивоима, у условима постојања делегатског система, нужно је бирати за делегате оне радне људи који су наоружани револуционарном теоријом и праксом, који су у свом свакодневном животу и раду показали и спремност и умешност да се боре и изборе за самоуправне социјалистичке односе, тј. који су доследно и бескомпромисно радили на оживотворењу уставних амандмана. Само такви људи ће бити у стању да се успешно супротставе жилавим отворима несамоуправних појава и тенденција.

Међу посебне задатке чланова СКЈ и сваког радног човека, свакако спада и стварање услова за научно технолошку револуцију у оквиру свих облика удруживања радника, — од основне организације удруженог рада па до најсложенијих облика удруживања рада и средстава.

Све у свему, значи да се морају створити услови у којима разни облици удруживања радника постају доминантни оквир за остварење и развијање самоуправних односа на класној основи. У таквим удружењима радника ствара се неисцрпан извор за развитак науке као класне творевине, науке која није изнад класних и постојећих друштвених односа. Само таква организација и привредног и друштвеног живота уопште, може постати истински извор даљих и неисцрпних надахнућа науци као класној категорији. У том аспекту ствари и у нас на Универзитету се поставља као један од основних револуционарних задатака више и страније окретање пракси, животу, њиховом проучавању и научном осмишљавању ради изналажења бољих и адекватнијих путева и токова за развитак и усавршавање постојећих друштвених и економских односа. У ствари, задатак је да се што више повезујемо са привредом и свим другим областима друштвеног рада. То ће обезбедити нови, квалитетнији наставно-научни процес. Оно што је од посебног значаја у садашњим условима, повезивања високошколског образовања са привредом и другим областима друштвеног рада омогућиће побољшање друштвене структуре студената — будућих градитеља нових односа у пракси, у привреди, у свим областима друштвеног рада. Тако ће се обезбедити услови за стварање нових друштвених односа чија ће основна карактеристика бити управо у томе да се најшире ангажују све научне и радне снаге за даљи и бржи развитак нашег самоуправног социјализма. У таквим условима владаће снаге схватања нових самоуправних односа.

Напред изнете задатке могу остварити само радни људи који су свесни циља којем теже, који познају систем у којем живе и раде, којег

изграђују. Само такви људи ће бити спремни да се истински и до максимума заложу за изнајлажење и уклањање свега негативног на путу ка новом и бољем друштвеном систему. Разуме се, то ће бити могуће само онда ако буду убеђени у исторјиску нужност, неминовност прелазног периода, тј. пута у комунизам. У предност тог над свим осталим системима. Тако нешто је могуће постићи само изучавањем марксистичког погледа на свет, стицањем марксистичког образовања. Отуда је, по нашем схватању, увођење основа марксистичког образовања у школама уопште, посебно на универзитетима, један од најреволуционарнијих потеза у послератном развоју наше земље. Најме, не треба заборавити истину да социјализам не изграђују само комунисти, као радни људи и грађани наоружани марксизмом-лењинизмом (а озбиљно је питање како и у којој мери су и комунисти до сада били наоружани овим најмоћнијим оружјем у борби за нове друштвене односе, односно да ли су и у којој мери своје знање користили у том циљу), већ и остали радни људи и грађани, посебно млади људи којима је по природи ствари потребно створити услове за стицање марксистичког погледа на свет.

Досадашњи систем образовања, посебно на универзитету, у којем није постојао ни довољан марксистички приступ сваком проблему, односно питању у оквиру појединих дисциплина, а посебно у коме није постојао као посебан предмет основи марксистичког образовања (овде уопште не улазимо у питање и проблем форме, облика и садржине изучавања основа марксистичког образовања) стварао је у образовном погледу непотпуног човека, осакаћеног интелектуалца — радног човека лишеног једне основне димензије нужне за изградњу комунизма. Поред осталог, сматрамо да је то био један од основних узрока многих негативних појава, а посебно извор најразноврснијих социјализму страних творевина и теорија. Технократизам, бирократизам, либерализам, национализам итд., рођени су, између осталог, и због тога. То је онемогућавало и њихово благовремено уочавање и, посебно, уклањање. То је озбиљна хипотека наше прошлости коју нам будућност неће тако лако опростити. Не треба сметнути са ума да је марксистичко образовање право сваког радног човека, пре свега радника, и битан услов њиховог живота и рада, остварења њиховог историјског циља и задатка — комунистичког друштва. Зато нико нема право да градитеља социјализма лишава тог основног права, атрибута његове личности.

Друго питање о којем желим да нешто кажем, јесте питање сукоба и њиховог разрешавања.

Платформа правилно указује на неминовност сукоба и у новим условима. То је разумљиво када се пође од чињенице да је наше самоуправно друштво прелазног периода бременито противуречностима. Она такође на много места даје добра решења за њихово сагледавање, уклањање, превазилажење и решавање. При томе, Платформа сасвим реално указује на немогућност решавања сукоба одлукама државних и политичких тела, односно државним и политичким механизмима, већ друштвеним договарањем и самоуправним споразумевањем, који се све више афирмишу као ефикасан метод самоуправног решавања заједничких проблема и задатака. Међутим, имамо утисак да ово питање није довољно

ни по обиму, ни по садржини разрађено у Платформи. Посебно, о њему се не говори на једном месту иако је то могућно. При томе би се, по природи ствари, рекло много више и тако, мислимо, далеко боље. Отуда сматрамо да би било корисно издвојити као посебно питање сукобе и њихово разрешавање и као такво га обрзати. Није потребно посебно обрзавати од каквог би то значаја било, нарочито када се пође од чињенице да се само тако могу најбоље и открити, дакле, извршити превенција, и отклонити, дакле, решити многи проблеми и неспоразуми који су нужни пратилац самоуправног социјализма као система који се стално креће и развија ка прогресу. Да и не говоримо о томе да би се на тај начин лакше и брже откривали кривци, односно створили услови за доследну примену принципа одговорности свих и сваког, на свим местима и у свим областима друштвеног живота.

И на крају, само неколико речи о питању одговорности. Сматрамо да ни овом питању није поклоњена одговарајућа пажња. И у том погледу би се ствари могле поправити ако би се и питање одговорности издвојило као посебно и о њему на једном месту рекло све. Без доследог спровођења принципа одговорности уопште није могућно ни замислити, а камоли остварити иначе изврсне поставке Платформе. Питање одговорности, посебно чланова СКЈ, у новим условима добија нов смисао, нову садржину. Оно је услов и гаранција изградње нових односа. Посебно, то је брана за онемогућавање продора несамосталних појава и тенденција. Само друштво које истински оствари овај свој задатак може рачунати на успех. С'тим у вези, посебно треба нагласити одговорност у вођењу кадровске политике, нарочито, када је реч о руководећим људима. На Универзитету то значи да посебно треба водити рачуна о извору нових, нарочито младих кадрова. Разуме се, и о профилу постојећих. Они су васпитачи огромне масе грађитеља социјализма, армије која се систематски и у недоглед понавља. Тај кадар мора бити свестан потребе за марксистичким погледом на свет. Значи, у свом раду треба увек да се инспиришу науком марксизма-лењинизма. То је могућно само ако је тај кадар и сам довољно изграђен и свестан циљева и задатака којима тежи цело наше друштво. Нисмо сигурни да ове услове испуњавају сви на Универзитету. Зато поздрављамо услове и критерије који се захтевају од оних који су позвани да врше васпитање и образовање војника нашег револуционарног доба. То је њихов дуг према друштву и друштва према њима.

Предраг Радуловић, студент

Често смо у ситуацији да видимо и да констатујемо чињенице и појаве које не би требало да постоје. Реч је, наиме, о томе да је јако мало радника — трудбеника у чланству Савеза комуниста. Ако је Партија истурени одред у прелазном периоду и водич радницима у будућност и равноправност — а она то јесте — зашто се онда један број радника удаљава од Партије. Где је узрок и који је разлог томе и да ли је ту потребно ићи у апстрактност или детерминанте тражити у конкретним животним односима?

Није потребно наглашавати да је управо радничка класа била и остала онај основни чинилац, онај — да тако кажем — погонски материјал свега овог што смо створили (а створили смо веома много), јер је то историјска и материјална чињеница. Њен је материјални, политички и сваки други положај сасвим различит у односу на онај који је имала пре него што је отпочела битку за конкретно остварење своје друштвено историјске мисије. То је непорецива чињеница и њега нико уман, добро информисан и добронамеран не оповргава. Десило се, међутим, нешто што раднике стално и осетно иритира, нешто што успорава, кочи, па чак и назад вуче, нешто чиме радници не само што нису задовољни већ су неретко и огорчени. Материјална — а тиме и остала — позиција извесног броја људи и читавих група није резултат њихова рада, а то значи да је неосновано одузет део вишка рада радника, да се живи на туђ рачун. Систем који то омогућава нападно делује и у исти мах отвара простор за деловање антисамоуправних снага почевши од бирократије и технократије па до „нове левице“.

Радници на конкретним примерима све виде и у њих се јавља незадовољство, па чак и апатија. При томе у Савезу комуниста не виде ону стару, револуционарну, монолитну и снажну партију. Напротив, они у њој виде политичку организацију која је изгубила многа својства или их је умањила у мери која забрињава. А раднику је управо неопходан Савез комуниста који је кадар да са успехом носи налог времена. Он, међутим, у пракси примећује друго од оног што му треба и што је његов узор, његов идеал.

Каква је та борба данас, мислим да можемо да видимо и сами. Ми морамо бити свјесни да лични доходак и данас добрим дијетлом ствара понашање радника. Можда гријешим (чак бих волио да гријешим), али Партија није успјела да се избори за једнак поступак, да се изједначи радник произвођач и радник говорник. Није онда чудно зашто чиновници преовлађују у Партији. Тачно је да тежимо да радник превлада, али нисмо одлучни, нити смо се благовремено и успешно обрачунавали са несамоуправним и антисоцијалистичким снагама. Недостаје раднику раније постојећа инспирација, недостају му прилике које жели и којима радом, а не фразом, хоће да изграђује нове социјалистичке самоуправне односе и бољи живот за себе и друге. Будимо свјесни тога и погледајмо мала чуда социјализма (да их тако условно назовем) која се одгледају у про-неверима, разним злоупотребама, лошем газдовању, неоправдано стеченој имовини и др., па ће нам неке ствари бити много јасније, укључујући ту и подлогу на којој антисоцијалистичке снаге наслањају своју делатност.

Морамо много од постојећег мијењати, а ту спада и област личних доходака, па, дакле, и распон који се мора свести у разумне, али и подстицајне границе. Будућност се не ствара ријечима. Ја сам свјестан чињенице да је теорија потребна, али исто тако желим да нагласим да теоријско знање може и мора да се у свакодневном животу оплођава на позитиван начин. Можда нисам довољно јасан, али је познато да се треба доказати па причати. Ми причамо, критикујемо, мудрујемо и често смо склони да стварамо жуљеве на језику, а не на рукама. Нијесам против критике, али сам против критизерства и празног хода.

Хтијо бих још нешто да кажем, иако можда ово и није у складу са Платформом, о нама студентима, о овој нашој кући. Треба, наиме, да почистимо њу па тек онда да расправљамо о другима. Овде међу нама налази се немали број чланова Савеза комуниста којима у њему није мјесто, као што је такође сигурно да има оних ван чланства Савеза комуниста којима извесно овде није мјесто. Ту, пре свега, мислим да оне који праве неред на предавањима и који својим понашањем ометају нормалан рад студентима. То су они који у име „демократије“, стварну (класну) демократију претварају у њену супротност, у нешто што је ближе анархији, дивљаштву и простаклуку него социјалистичкој самоуправној оплемењености.

Жељко Чабрило, студент

У тексту Платформе за 10 конгрес, запазио сам два конкретна питања за која се надам да ће бити детаљније анализирана и на X конгресу.

I

Прво питање тиче се једног од крупних проблема наше економике. У уводном делу Платформе говори се о друштвено-економској основи на којој ми градимо наше социјалистичко самоуправно друштво. Подаци који су тамо дати, сликовито приказују ритам развоја наше земље. Међутим, у једном ставу, критички оцењујући то што је до сада урађено, Платформа даје закључак који се мени чини сумарном оценом нашег послератног индустријског развоја и нашег данашњег привредног стања. Тај закључак гласи. „Изразите диспропорције између базичних и прерађивачких капацитета, лимитирајуће су деловале и делују на експанзију производње“. Хтео бих да изнесем моје виђење овог питања.

После рата потпуно оправдано и економски нужно било је потребно градити првенствено базичне капацитете. Међутим, сведоци смо у последњој декади једне друге појаве. Нагли развој прерађивачке индустрије и релативно минимални пораст базичке индустрије (а овде првенствено мислим на производњу гвожђа и челика) довели су до тога да је несклад између ових двеју области индустријске производње био толико велики да смо озбиљно довели нашу привреду у зависност од увоза. Ово и сама Платформа подвлачи.

Ако погледамо више последњих година видећемо да наша производња челика годишње расте незадовољавајућим темпом и да она још увек износи испод 3 милиона тона годишње, и ако уз то погледамо како стоје електроенергетски биланси за нардне године, биће нам јасно, да је у ову област — првенствено мислим на црну металургију и производњу електроенергије — нужно улагати неупоредиво много више него до сада. Наравно, последица овога била би веома озбиљно промењена структура потрошње и инвестиција, али ја мислим да је ово нужно.

Ако уз то још имамо у виду и текст Платформе који каже: „Највећа слабост у раду највиших органа Савеза комуниста Југославије непосредно после IX конгреса испољила се у чињеници да о неким крупним питањима економије, идеологије, и политике, нису благовремено заузети ставови”, онда нам је јасно (а и ја бих лично то желео) да X конгрес о овим питањима заузме јасне ставове. Ја мислим да би од Савеза комуниста Југославије требало да потекне иницијатива за једно систематско и дугорочно решење овога проблема, односно поводом овог питања морала би имати јасне циљеве економске политике, јер свесни смо да од заузетог курса у овој области привреде, зависи углавном целокупна економска ситуација у земљи за дуги период унапред.

II

У делу Платформе који се зове „Идејна улога и идејна борба комуниста”, говори се и о идеолошком образовању. Ја бих хтео да се осврнем и на идеолошко образовање у нас на Факултету.

У тачци 7. тога одељка, наведени су основни задаци комуниста у свим образовним установама. Тамо се изричито каже: „Основни задатак комунисте у образовним установама је изградити *борбену комунистичку свест*, прегатоца изградње социјалистичке самоуправне заједнице”. Да ли ми то досадашњим школским системом постижемо? На жалост, рекао бих само делимично. Проблеми у овој области јављају се још приликом основног и средњошколског образовања а посебно су велики, односно у свом најкрупнијем виду испољавају се на Универзитету. Проблем је, с једне стране, у наставним програмима који нису довољно идејно-пропагандно конципирани, а са друге стране, у људима који наставу спроводе.

Један податак који имам можда и није толико научно значајан, али је врло сликовит о стању идеолошко политичке свести коју имамо у младих људи. Повезујући новодошле другове чланове СК у нашу партијску организацију, питао сам их да ли могу препознати лик са фотографије која се налази у просторији секретаријата СК. На жалост, добар број другова није препознао Иву Лолу Рибара. Како решити ово питање, идеолошко-пропагандног деловања Савеза комуниста међу младима, који су узроци томе и можемо ли ми допринети решавању овог проблема? Ја мислим да су овако глобално гледана два основна правца нашег наредног рада у оквиру факултета.

Један је наведен у самој Платформи. Прочитаћу ту реченицу. Тамо се каже следеће: „Комунисти се морају одлучније залагати за практично остваривање става Савеза комуниста Југославије да се наставним послом не могу бавити они који својом делатношћу подривају тековине наше револуције и доводе у питање и идеју и праксу самоуправљања и сами постају носиоци реакционарних идеологија, крше уставне принципе на којима се заснива наша самоуправна заједница”.

Мислим да је ово само једна страна проблема. Ми комунисти Правног факултета, доста смо учинили на овом плану, али то још увек не решава проблем. У складу са Платформом прокламованом кадровском

политиком, у свим образовним установама требало би да делују прави људи, они који су потпуно одани Савезу комуниста Југославије и који су спремни да се супроставе свим снагама које заступају крус супротан идеологији и политици Савеза комуниста Југославије. Мислим да на наставном особљу нашег факултета стоји задатак да доследно спроводећи овакву кадровску политику, учврсти положај ове установе, као једног снажног, марксистичког, образовног центра.

Други правац је следећи: потребан нам је један доследно спроведен материјалистичко-дијалектички приступ у свим нашим уџбеницима. Овај приступ у нас је опште усвојен, али чињеница је да још није довољно изражен. Уџбенике би требало замислити тако да материјалистичко-дијалектички принцип буде у првом плану, да нам он буде као основна методолошка премиса од које се полази приликом разраде свих проблема који се обрађују у том уџбенику. Тешко је изузети неке од уџбеника које сам читао које бих навео као типичан пример оваквог једног марксистичког прилаза наставној материји, али ја бих издвојио „Криминологију” професора Милутиновића, јер ми се чини да је на један крајње доследан и јасан начин изнесен овај принцип дијалектичког материјализма, изнесен у први план тако да сваком студенту који савлађује ту матерју јасно пада у очи. Овај принцип је присутан — колико сам прочитао — и у осталим нашим уџбеницима, али није истакнут у мери у којој је потребно студенту који се први пут среће са одређеном, њему новом проблематиком. Мислим да је главна улога уџбеника да ми из њега стекнемо основна знања, како би после тога могли користити и друге изворе сазнања на бази тог основног извора, смернице, темеља на којем ћемо даље дизати кућу нашег знања.

Овај вид марксистичког образовања (мислим образовање кроз саму матерју уџбеника) сматрам изузетно значајним, чак много значајнијим од курса марксистичког образовања који се у нас на Факултету спроводи.

Само још неколико речи о овом курсу марксистичког образовања. Сматрам да је он врло уметно конципиран и да се у нас врло добро спроводи. Имам само две примедбе односно сутестије. Прво, предавањима која се тамо организују присуствују само студенти комунисти, мада би, по мом мишљењу, било пожељно да присуствују и наставници и асистенти, јер би ми млађи њиховим учешћем у дискусији много научили, а и они би нас боље упознали. Друго (а чини ми се да је и то у складу са Платформом) требало би те теме које ми обрађујемо на курсу марксистичког образовања да буду више везане за проблематику у нашој средини — конкретно мислим на нашу самоуправну проблематику — иако, наравно, при том не би смели заборавити на тај општетеоретски приступ.

Боривоје Шундерић, студент

Осврнућу се вечерас на једно питање из Платформе које је прецизније одређено него што је то било у Платформи IX конгреса. Реч је о питању социјалне основе Савеза комуниста о којој ми у последње време, у нашем политичком животу, доста говоримо.

Платформа за X конгрес — а ја при руци немам оригинални текст и зато ћу га парафразирати — назначава да социјалну базу Савеза комуниста чине они чија је свест развијена и који су способни да се уздигну изнад појединанчких интереса. Ако бисмо пошли од марксистичког схватања класе и онога што нам је марксизам као наука оставио, можда бисмо могли ставити извештајни приговор једној оваквој одредби која се нашла у Платформи за X конгрес. Социјалну основу сваког покрета, па према томе и Савеза комуниста, чини одређена друштвена структура саткана на бази својих примарних интереса. Према томе, ако говоримо о друштвеној основи Савеза комуниста, онда је то радничка класа. Међутим, како Платформа за X конгрес употребљава израз савремена радничка класа, нормално је да се нама, младим људима који још нисмо ушли у све врлине науке политичког живота, намеће отворено питање: шта значи појам савремена радничка класа? Јер кад покушавамо да кажемо шта је класа у класичном смислу, како је то Лењин говорио (можда најбоље у делу „Велика иницијатива”), ми се лако сналазимо и користимо то. Међутим, кад покушамо да одредимо шта је то модерна радничка класа, настају извесне тешкоће: да ли је то можда класа која се јавила прошлог столећа и то од оног тренутка када се претворила од класе по себи у класу за себе, која спроводи и доживљава одређене преображаје.

Свијма нама је јасно каква је улога радничке класе Југославије била у Револуцији и после ње, тј. да је она својом делатношћу била онај пресудни чинилац револуционарних промена власти и нашег економског и политичког система. Она је то и данас у свим сферама друштвеног живота. Тај континуитет је био и остао. Околност да су постојале одређене осцилације, оне, у крајњој линији, ништа не мењају, али то не значи да не заслужују одговарајућу пажњу.

Нормално је — ако се има у виду све оно што ваља имати у виду — да је у досадашњем периоду развоја нашег друштва било узлазних и силазних фаза. Кад то кажемо, мислим на чињеницу да је у нашем развоју било скретања која су радничку класу потискивала и набацивала на плаћак друштвеног живота. Није, међутим, било ни једног раздобља у којем, радничка класа није била свесна својег положаја и у којем није одолела свим налетима бирократије, технократије и класног непријатеља.

Мислим да је у развоју радничке класе и њеном револуционисању и остварењу њене улоге у друштву велика сметња био бирократизам. Чини се да је он као производ одређених услова под којима је дејствовала диктатура радничке класе у нас био једним делом резултат извесног специфичног развоја наше друштвене заједнице.

Данас се у нашем друштву говори да се морамо вратити изворном марксизму, па се поставља питање откуда се после скоро тридесет година од изведене револуције (мислим, наравно, на оружану фазу револуције, јер револуција у ширем смислу траје током целог прелазног периода) поново намеће потреба враћања изворном марксизму. Разлози су бројни, али ћу ја овде аотирати првенствено онај који се тиче баш бирократије.

Кад је Лењин полемисао са Кауцким, јер је овај други тврдио да постојање изборних службеника у социјализму нужно води бирократизацији, истакао је да ми не можемо ићи на солуцију да то чиновништво уни-

штимом одједном, али да можемо разбити стари бирократски апарат тако да од њега не остане ни камен на камену, што првенствено значи да ће радничка класа морати да има чиновинке који ће бити послушни службеници који ће извршавати њене налоге. Лењин се позива на Маркса и каже да постоји концепт да радничка класа спречи бирократизацију, а то је смењивост у свакој прилици и просечни лични доходи. Оно што Лењин нарочито истиче јесте мисао да свако посебно утиче у вршењу надзора и управљања како би сви привремено били бирократе, тако да нико не би био бирократа. Значи, модел постоји, али су специфичне прилике, укључујући ту и оне које су нам споља биле наметане, вукле у страну. Не би требало — ако се жели трезвеност — губити из вида околност да недовољна културна и политичка развијеност пролетаријата иде на руку његовој сопственој бирократији, али би још мање требало губити из вида то да је друштвено (а првенствено произвођачко) самоуправљање једини — али и апсолутно сигуран — пут суштинске негације бирократије и бирократизма. Отуда је свака теза која није у складу са идејом и применом самоуправљања, без обзира на плашт помоћу којег се камуфлира, дубоко реакционарна.

Кад је реч о друштвеној основи, хоћу да кажем и то да ако се сложимо о ономе што у последње време чујемо, а имајући у виду како марксизам одређује појам класе, морамо поћи од места класе у производним односима. Ако је то основно — а ја мислим да јесте — онда се може дати једна глобална одредба радничке класе која није прецизна, али која може да задовољи неопходне потребе ради развијања даљих анализа одређених питања која се често јављају у нашој пракси и политичком животу.

Чињеница је да се често говори — колико сам ја наилазио у многих политичара и политичких радника — да радничку класу чине сви они радни људи који удружују рад на средствима у друштвеној својини и тиме стичу право да управљају токовима друштвене репродукције. Тако, кад посматрамо ову глобалну групу, онда се поставља питање: ако је радничка класа та која руши класно друштво с циљем да га претвори у бескласно друштво, у друштво слободних људи, онда је сасвим разумљиво зашто се тако често у нашем политичком животу чује израз радничка класа. Иако ми кажемо да смо извршили револуцију и да смо властити буржоазију, неосновано је питати се против кога радничка класа води класну борбу. Било би, по мојем мишљењу, не само шаблонских већ и сувише наивних питања: ако немамо буржоазије, племића и др., онда нема ни класне борбе. Не би требало да заборавимо на дијалектику ствари, на остатке буржоазије и могућност њене репродукције, на њену временску превласт у области културе, на њену извежбаност у вођењу класне борбе, на њено неизмерно искуство у подвалаштву, на њену повезаност и подршку у друштву капиталистичке друштвено-економске формације. Такође, не треба губити из вида да се друштво развија и да својим развојем избацује неке нове структуре или, пак, да својом неспретношћу омогућава отварање простора да под плаштом новог — а тиме да извесне мере заводљивог — иступа нешто што је најмање ново и људско и против чега радничка класа мора да води оштру, чак и класну борбу

(либерализам, анархизам, „левичарство“ бирократизам, технократизам и низ других антисамоуправних снага које су удружене у нападу на основне правце и циљеве делања радничке класе). Технократизам и бирократизам стекли су велику економску моћ и сад покушавају да своју позицију, путем спреге и канала које имају, очувају.

Да су процеси које је посебно либерализам омогућио несметано настављени, не би, вероватно, био далек пут до стања кад би се могло говорити о положају радничке класе који није далеко од оног у капитализму. Антисамоуправне снаге, наиме, присвајају вишак вредности (вишак рада) радничке класе и са њим самостално располажу, а то је управо основа за блокирање остваривања историјске улоге радничке класе. Према томе, ако покушам да кажем шта је друштвена основа Савеза комуниста Југославије, морам отворено рећи — и ја у то неопозиво верујем — да је то радничка класа, без обзира на њену, посматрано са тачке гледишта образовања и квалификација, разнородну структуру (према неким статистикама 70% радничке класе чине физички, мануелни радници). Забрињава, међутим, чињеница што су радници у последњем периоду све више напуштали Савез комуниста. Ми поново водимо и морамо водити битку да вратимо раднике у Партију. Мора се једном схватити — а то целокупно досадашње искуство показује — да само идејно јединствени и чврсто организовани Савез комуниста може успешно водити пролетерску револуцију, тј. бити искључиво (у смислу историјске мисије) раднички Савез комуниста. Ако стално будемо стављали на дневни ред темељна питања прелазног периода и одлучно се борили за њихово доследно остварење, не треба сумњати да ће се радници врло брзо вратити у Партију и да ће све више долазити до изражаја њихов огромни потенцијал, њихова свест која се и сама у револуционарним кретањима стално развија, као и њихова ослободилачка мисија.

Према томе, све што се десило у последње време и што је запљуснуло Савез комуниста било је резултат тога што се Савез комуниста почео одвајати (а у неким срединама и одвојено) од своје основе. Тиме је био отворен пут не само за свеомугће деформације већ и за скоро несметано, врло широко, рафинирано, организовано и агресивно наступање класног непријатеља. Једна од метода рада противника самоуправног социјализма састоји се у настојању да радничку класу одвоји од Савеза комуниста, да је искључи из политичких токова живота друштва, да је ограде у релације да се бави само производњом добара, али да ту границу не превазилази. Ако треба ценити по резултатима развоја у последње време, онда се намеће само један закључак: последњи ко је неактиван и ко се показује као недорастао противник јесте класни непријатељ.

Морамо, дакле, обновити и створити језгро које је у стању да себе стално усавршава да би као авангарда своје класе било у стању да мења свет око себе. При томе, квалитет мора да има пресудну улогу. Примаран је ход напред, али то не значи, нити може значити, да са неприхватаљивом прошлошћу не треба одлучно рашчишћавати и рашчистити. Напротив, јер је и то услов прогреса.

Најзад, оно што је изузетно актуелно и што морамо што пре да остваримо, тиче се спровођења уставних амандмана. Очигледно је да је борба за спровођење уставних амандмана чисто класна борба. С једне стране барикаде налази се радничка класа и самоуправљање, а са друге класни непријатељ и центри отуђене моћи који су потпуно супротни радничкој класи и нашем друштву уопште. И кад покушавамо да спроведемо уставне амандмане, Савез комуниста се мора отворено и до краја ослонити на своју основу, на радничку класу која је по свом социјалном и историјском положају и функцији најзаинтересованија да се уставни амандмани примене у целини и без оклевања, јер они представљају њен битни интерес.

Лазар Врачарић, постдипломац

Жеља ми је да кажем неколико речи о делу из Платформе за X конгрес који се односи на јачање класне суштине и друштвену улогу Савеза комуниста Југославије.

У Платформи се јасно каже да морамо наставити са претварањем у дела ставова из Писма друга Тита и Извршног бироа Председништва СКЈ. Застоја не сме бити. Радни људи активност Савеза комуниста мере једино по њиховом стварном политичком и друштвеном ангажовању, по резултатима њихових акција, а не по декларацијама и лепим речима. Дакле, радни људи траже од Савеза комуниста дело, а не само речи.

Шта смо до сада урадили, где су отпори револуционарној активности Савеза комуниста и шта даље ваља чинити?

Морамо одмах рећи да се доста урадило у периоду после Писма. Осећа се велика мобилност највећег дела чланства и повећан степен одговорности. У Савезу комуниста чланство се ухватило у коштац са нагомиланим слабостима у сопственим редовима. Савез комуниста решен је да се одлучно бори за социјалистичко самоуправљање и политику равноправности, братство и јединство наших народа и народности, као и да поведе одлучну битку са противницима политике Савеза комуниста.

Из Савеза комуниста одстрањују се сви они елементи који су туђи идеологији и политици Савеза комуниста, сви они који свој уски, егоистички и групни интерес стављају изнад интереса радничке класе и самоуправне социјалистичке заједнице — либерали, националисти, опортунисти, каријеристи, малограђани, носиоци бирократске самовоље и други који својим понашањем нарушавају углед Савеза комуниста. Одстрањивањем таквих чланова, Савез комуниста постаје идејно јединственији, способнији за акцију и привлачнији за класно свесне раднике и младе људе, а то су управо претпоставке да би он могао успешно да обавља своју мисију.

Започета акција на идејно-марксистичком јачању свих чланова Савеза комуниста доприноси оспособљавању чланства за успешну теоријску и сасвим конкретну идејну и политичку борбу против идеологије буржоаске оријентације, национализма, технократског и етатистичког бирокра-

гизма, лажног левичарства и свих осталих видова антисамоуправног понашања и социјално-политичке демагогије.

Како ствари стоје на Београдском универзитету?

Осећа се акционо, кадровско и организационо јачање Савеза комуниста, као револуционарне организације радничке класе. Отпочео је и развија се рад на његовом идејном и марксистичком образовању, као и борба против свих несамууправних структура и сегмената.

Из Платформе произлази да Савез комуниста мора остварити јачи утицај на целину развоја самоуправних социјалистичких односа. Остварење ове задаће нити иде нити ће ићи лако, јер није мали број оних који то не само што оспоравају него и ометају на разне начине. Ту спадају и они који систематски лансирају тезе о некој поновној „чврстој руци“, о нехуманизму, о лову на вештице, о бирократизму као сталном постајању у нас и низа других измишљотина из арсенала буржоаске антикомунистичке делатности. Колико су та тврђења не само нетачна и смешна него и апсурдна не треба посебно наглашавати. Ми, међутим, морамо идејну и политичку офанзиву против такве делатности и даље наставити. Револуционарна активност се не сме ни разводнити, ни отупити, нити пак практични кораци поново одлагати.

Не смемо ни за тренутак заборавити да су носиоци либералистичких и малограђанско-анархистичких схватања о улози Савеза комуниста и праксе која је одговарала тим концепцијама, као и носиоци технократских схватања у погледу развоја нашег друштва који су своју технократску идеологију покушавали да прикрију либералистичким паролама, настојали да девалвирају улогу свесних организованих социјалистичких снага, да Савез комуниста стално потискује на маргине живота (а одатле до његовог потпуног елиминисања нема ни једна стопа) и да га под паролом „немешања“ и другим апотеозираним „аутентичним“ творевинама скрену са главног колосека свакодневне револуционарне политике и друштвеног одлучивања. На нама је обавеза да се максимално заложимо на јачању водеће идејно-политичке улоге Савеза комуниста, јер је она незаобилазна претпоставка нашег прогреса, с једне стране, и борба против национализма и шовинизма, великодржавног и великосрпског хегемонизма, националистичког сепаратизма, централистичког унитаризма и антикомунизма који се рафинирано заогрће у рухо тзв. нове левице, с друге стране. Борба против фракционаштва које је још присутно у многим срединама и структурама такође представља један од најзначајнијих задатака Савеза комуниста, јер је оно по своме бићу било и остало детронизатор јединства Савеза комуниста.

Како ствари стоје са нашим Факултетом?

Нагомилани проблеми од раније, као и постојање разних Савезу комуниста туђих идејних схватања и струјања, јасно су се манифестовали, а у неким случајевима и крајње нападно испојили. Национализам, либерализам и групашко деловање било је већ примило видне размере. Писмо друга Тита и Извршног бироа Председништва СКЈ били су знак и за наше чланство да почне изоштравати своја отупела чула и одлучно крене против ретроградних гледишта, хтења и њихових носилаца.

Урађено је — за почетак — доста. Ту, пре свега, мислим на то што смо поодавно јасно утврдили линију разграничења са свим схватањима која одуџарају од класне суштине политике Савеза комуниста, али је неопходно доследно ићи даље. Не смемо се успавати, јер снаге противне Савезу комуниста чекају управо на нашу небудност и пасивност. Оне се надају да Савез комуниста нашег Факултета неће имати довољно снаге и даха да се до краја обрачуна са носиоцима национализма, и либрализма, грулашког и другог неприхватаљивог деловања. Одлуке које су донете на нашој мартовској конференцији морају се без одлагања и у целини спровести, а онај ко није спреман да спроводи одлуке Савеза комуниста нека одмах врати партијску књижицу. Ту компромиса нема нити га може бити. Несумњиво је, такође, да има још не мало разлога за акције које Савез комуниста треба да предузме и то што пре, пошто свако одлагање води ступљивању оштрице Савеза комуниста. У Платформи се, између осталог, каже „да се наставним послом не могу бавити они који својом делатношћу подривају тековине наше револуције и доводе у питање идеју и праксу самоуправљања, те и сами постају носиоци реакционарних идеологија“, Скрећем пажњу и на тај део зато што ми се чини да на нашем Факултету још постоје разлози због којих ово ваља нагласити. Ако неко трља руке у ишчекивању „свог времена“ имаће прилике да се увери да је то писање куком по леду. Уосталом, Савез комуниста показао је — и не једном — колику снагу и доследност поседује.

Коначно, хоћу још једну ствар на дотакнем. Познато нам је, у погледу састанака и дискусија у нашим организацијама, каква је раније пракса постојала. Вођење дугих, несадржајних и исцрпљујућих дискусија поговарало је управо оним елементима и снагама који нису имали односно који немају баш много заједничког са марксистичком идеологијом и који су заговорници теорије спонтанитета и других „аутиентичних“ мисли и идеја. У Платформи се јасно истиче да Савез комуниста није дебатни клуб и организација у којој је дозвољена у недоглед прича приче (и мотива иза приче) ради. Састанке треба припремити и завршавати конкретним одлукама: шта, ко и до када ваља да уради. Потом треба да следи утврђивање да ли је и како је предвиђено урађено.

У дискусији о Платформи учествовало је — поред наведених редовних слушаалаца Факултета чија је дискусија нешто опширније дата — више студената. Њихова излагања, с обзиром на постојећи простор, дајемо у описном и скраћеном облику.

Д. Којић говорио је о сељаштву, о његовом друштвеном положају, о његовој улози и потреби да у том делу друштва Савез комуниста буде присутан више него што је то до сада био случај како у сфери материјално-друштвеног тако и у сфери идејно-политичког домена. Ово последње је, по уверењу дискусанта, од изузетног значаја.

Д. Суботић је говорио о потреби маркирања конкретних питања која ваља решавати, о изналажењу начина њиховог претакања у дела, о потреби конкретног ангажовања чланства, о значају марксистичког образовања, о потреби планирања у домену кадровске политике и смислу расправљања питања која се тичу ефикасности студирања.

М. Вучинић се заложио за то да састанци буду припремљени и да имају конкретне закључке, да чланство треба ангажовати на одређеним питањима, да треба поштрити критеријум за пријем у Савез комуниста, али и за подизање одговорности сваког члана за своје понашање и стално идејно-политичко уздизање.

Г. Марић је истакао да је Савез комуниста Правног факултета постигао добре резултате, али да би они били још већи да су се сви активирали у мери већој од оне која је постојала. Он је такође подвукао потребу већег учешћа чланства како у стварању тако и у остваривању партијске политике. На крају је нагласио да је неопходно заоштрити критеријуме за пријем у Савез комуниста, а посебно кад је реч о студентима завршне године студија.